

Վարդանանք

№6,7 2009

Յուրաքանչյուր տնկած ծառ մաքրագործուն է մարդուն

Շատ կարևոր է՝ ինչպես ենք ապրում, բայց առավել կարևոր է՝ ինչի համար...

«Մարդիկ գնում են Արցախ մի տեսակ, վերադառնում են փոխված: Արցախ գնացած ու վերադարձած յուրաքանչյուր երիտասարդի սրտի մեջ այն մնում է հավերժ: Արցախի հողում տնկած յուրաքանչյուր ծառ գալիս է ավելացնելու մեր վստահությունը և համոզումները, որ Արցախը մերն է և մերն էլ կլինի»:

Արամ Սիմոնյան
էջ 4

Երկար սպասված Արցախը

Ամառային լուսառատ այգաբաց էր: ԵՊՀ գլխավոր մասնաշենքը կանաց-կանաց լուսավորվում էր վաղորդայնի վարդագույն ցուլքերով. Մեսրոպ-Սահակ արծառախույնը հայրական ջերմությամբ բարի ճանապարհ էր մաղթում «Վարդանանք» ակումբի անդամներին...

էջ 6

Արցախը կա, ապրում է և պիտի ապրի

Արկաղի Տեր-Թադևոսյանն արդեն երկու տարի է, ինչ համագործակցում է «Վարդանանք» ակումբի հետ՝ նրա յուրաքանչյուր անդամի տալով հնարավորություն շատ մոտիկից զգալու հերոսության շունչն ու ոչնչով չաղարտված պարզ, մարդկային վերաբերմունքը...

էջ 7

ՀԱՍԱՐԸ ՆՎԻՐՎՈՒՄ Ե ԵՊՀ 90-ԱՄՅԱԿԻՆ

Իմ երագանքն է հայրենիքս կանաչապատ տեսնել

«Արցախի հողի վրա արյուն էր թափվում, իսկ մենք ծառ էինք տնկում՝ հավերժացնելու տղերքի սխրանքները՝ ասելու, թե այս գործով ոչ միայն խաղաղություն, այլև հավերժություն ենք նրանց պարգևում»:

Գուրգեն Մելիքյան
էջ 8

Մասիսը տուն բերելու ճանապարհին

«Հայը իրավունք չունի հնոցապան ու խոհարար դառնալու: Մեզ ռազմագետ զինվորներ են պետք, դարավոր թշնամի ունենք»:

Ես հավատում էի, որ Հայոց բանակի զինվոր են դառնալու»:

Դուշման Վարդան
էջ 13

Ծիծաղի և արցունքի միջից

«Հասարակությունը տեղյակ չէ և լավ չի ճանաչում մեր ազատամարտիկներին: Նախ շատ քիչ բան է մատուցվում: Ամեն հերոսի մասին ինչ-որ սրտաբուխ հողվածք կամ փոքրիկ ֆիլմը չեն կարող ամբողջությամբ ներկայացնել նրանց տեսակը, արարքը, սխրանքը: Իհարկե, տեղյակ մարդիկ կան, բայց նրանք շատ քիչ են: Եվ սա բնավ հոգս չէ, որ ուզում ենք պարտադրել մարդկանց, այլ ուզում ենք փրկել նրանց հոգիները»:

Լուսինե Սարգսյան
էջ 16

Ողջուն, սիրելի՛ ընթերցող:

Ամառային արձակուրդներից հետո կրկին քեզ հետ «Վարդանանք» երկամսաթերթը: Այս անգամ մեր ամբողջ համարը նվիրված է վարդանանքցիների՝ դեպի Արցախ կատարած ուղևորությանը: Արցախյան ազատամարտը կամուրջ է անցյալի և ապագայի միջև, և երիտասարդ սերունդը մեր հաղթանակները հաստատելու համար պետք է անցնի այդ կամուրջով: «Վարդանանք» ակումբի և թերթի նպատակը մշտապես եղել է հայ երիտասարդին ծանոթացնել արցախյան ազատամարտին ու համալսարանական զոհված ուսանող-ազատամարտիկների անցած կյանքի ուղուն և սխրանքներին: Այս ամենի իրականացման ճանապարհին էլ, իհարկե, ծնվում է Արցախում լինելու երազանքը, լինելու և անձամբ զգալու այն ամենը, ինչը տասնամյակներ առաջ մեր տարիքի երիտասարդներին տարավ մարտի դաշտ հանուն այն հողի, որը մեկ անգամ տեսնողը դառնում է նրա մշտական սիրահարն ու հավատարիմ բարեկամը:

Ավագ սերնդի վարդանանքցիները դեռևս 1997-ին են առաջին անգամ եղել Արցախում: Եվ այսքան տարիներ անց անգամ շարունակում են նորեկների հետ

կիսվել իրենց անմոռանալի տպավորություններով: Առաջին այցն իրականացվել է ակումբի «Մայրերի խորհրդի» նախագահությամբ և Պաշտպանության նախարարության աջակցությամբ: Այն նպատակ էր հետապնդում Քաջաթաղում հիմնել համալսարանական զոհված ուսանող-ազատամարտիկներին նվիրված պուրակ: Այդ ծառատունկի զորավոր խանդավառությունը նպաստել է մեր ակումբի երկարակեցությանը և ինչ-որ տեղ մեր երկրորդ այցի պատճառ դարձել:

Մենք ապրում ենք մեր ժողովրդի պատմության կարևորագույն ժամանակահատվածին առերես. մեր աչքերի առջև են ազատագրված տարածքները, մեր զոհված հայրենակիցների շիրիմները եռաբլուրում և Ջորաց պանթեոնները մարզերում: Մենք նաև իրական հերոսների կողքին ենք ապրում, նայում նրանց բարի և խաղաղ աչքերին, որտեղ պայքարի ոգին է, ոգի, որն աննկատ փոխանցվում է յուրաքանչյուրիս, ով թեկուզ մեկ անգամ հանդիպում է նրանց կամ էլ լինում է Արցախում: Վարդանանքցիների երկրորդ այցը մի յուրօրինակ ուխտագնացություն էր ակումբի գլխավոր խորհրդատու Արկադի Տեր-

Թադևոսյանի ուղեկցությամբ, զորավար, ով իր փառահեղ հաղթանակներից հետո արդեն խաղաղության մեջ շարունակում է մի ողջ սերունդ դաստիարակել: Արցախ կատարած մեր այցը հնարավորություն տվեց ծանոթանալու նաև սովորական արցախցու և Արցախում ծառայող զինվորի առօրյային՝ հավատարիմ մնալով մեր ակումբի ռազմահայրենասիրական դաստիարակության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի բնույթին:

Այս համարը սիրով նվիրում ենք առաջին կուրսեցիներին՝ ցանկանալով նրանց խաղաղ ու արդյունավետ ուսանողական տարիներ, իրենց նպատակների հստակ գիտակցում և անցյալի արժևորում հանուն վաղվա պայծառ օրվա:

Մաղթում ենք ձեզ հաճելի ընթերցում և այն մտքի հստակ գիտակցում, որ այսքան դժվարությամբ ազատագրված հողերը մեր սիրո ու ջերմության կարիքն ունեն:

ՍԱԹԵՆԻԿ ԱԲՐԱՅԱՄՅԱԼ

ԵՊՅ «ՎԱՐՂԱՆԱՆՔ» ռազմահայրենասիրական դաստիարակության ակումբի նախագահ

Առաջին անգամն էի լինում Արցախում... Ամբողջ ճանապարհին պատերազմական զործողություններից երբեմն-երբեմն վերադարձող եղբորս՝ Վարդանի հիացական աչքերի փայլն էի հիշում, երբ պատմում էր Արցախի գեղատեսիլ բնության մասին և հպարտանում իր զինակից ընկերներով: Արդեն Վայքից գծագրվում են լեռնային բնության գեղեցիկ պատկերները՝ կարծես նախապատրաստելով հանդիպումը հրաշքների հետ:

Ընդհանրապես ողջ ճանապարհը տրամադրում է խոհերի ... տարիներ առաջ այստեղ հրանոթներ են որոտացել, այս ճանապարհներով տանկեր ու հրետանիներ են անցել, այս լեռներում կատաղի մարտեր են ընթացել մի թիզ հո-

ղի համար, այստեղով վիրավորներ են տեղափոխել, այստեղ են նահատակվել նորագույն ազատամարտի հերոսները...

Այժմ խաղաղ ու անամպ է Արցախի երկինքը, որտեղ անարգել ճախրում են թռչունները, իսկ սար ու ձորերը համր վկաներն են կատարվածի...

Արցախում անցկացրած օրերը շատ բուռն էին, տպավորությունները՝ աննկարագրելի: Անառարկելի է, որ հայրենիքը սիրելու համար չէ, այլ կրելու: Իսկ կրելու համար անհրաժեշտ է նախ ճանաչել: Վարդանանքցիները այդպես էլ վարվում են:

ԱՆՆԱ ԲԱԽՇՅԱԼ

ԵՊՅ պատմության ֆակուլտետի զոհված ուսանող-ազատամարտիկ Վարդան Բախշյանի քույրը

Վարդան Բախշյանի մոր՝ տ. Աիդայի և Կոմանդոսի անակնկալ հանդիպումը Վանք գյուղում

Ընդհանրապես ողջ ճանապարհը տրամադրում է խոհերի ... տարիներ առաջ այստեղ հրանոթներ են որոտացել, այս ճանապարհներով տանկեր ու հրետանիներ են անցել, այս լեռներում կատաղի մարտեր են ընթացել մի թիզ հո-

ՄԵՆՔ ՊԵՏՔ Է ՀԻՇԵՆՔ, ՈՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ ԱՆՄԱՅ ՄԱՆ

Խոնարհվելով բոլոր զոհված ազատամարտիկների սուրբ հիշատակի առջև՝ «Վարդանանքն» իր յուրաքանչյուր համարում ներկայացնում է զոհված ուսանող-ազատամարտիկների ծննդյան և հիշատակի օրերը: Նրանցից ինը ծնվել և հավերժ ուսանողներ են դարձել հենց ամառային ամիսներին:

Լեոնիդ Ռուբենի Ազգալոյան – ֆիզ. ֆակ., Ազատագրության բանակի հրամանատար, 22.11.1942 – 21.06.1992թթ.

Ջաքար Սլավիկի Ավանեսյան – պատմ. ֆակ., 13.05.1970 – 29.06.1992թթ.

Վարդան Ազատի Բախշյան – պատմ. ֆակ., 01.06.1965 – 16.12.1991թթ.

Ներսես Գրիգորի Բարբարյան – մ/ֆ ֆակ., 15.06.1964 – 24.05.1991թթ.

Ֆուրման Արկադիի Գեորգյան – տնտ. ֆակ., 28.08.1972 – 29.09.1992թթ.

Միեր Արամի Ջուլիաշյան – երկր. ֆակ., 28.11.1967 – 26.08.1993թթ.

Դավիթ Էդիկի Սարգսյան – մ/ֆ. ֆակ., 04.06.1973 – 29.07.1994թթ.

Վարդան Ռոբերտի Ստեփանյան /Դուլշման/ – իրավ. ֆակ., 09.03.1965 – 03.07.1992թթ.

Արթուր Վոլոդյայի Փարսադանյան – երկր. ֆակ., 20.05.1966 – 05.07.1990թթ.

Սիրելի՛ ընթերցող, այսուհետ ամեն համարում ձեզ կներկայացնենք նաև ԵՊՀ զոհված ուսանող-ազատամարտիկների մտքերը, որոնց մի մասը պահպանվել են տպագրված տարբերակով՝ հոդվածների ու ստեղծագործությունների տեսքով, իսկ մյուսներն ավանդվել են բանավոր՝ հարազատների ու մարտական ընկերների շուրթերով:

Առանց անցյալը, պատմությունն իմանալու՝ մենք կկորցնենք մեր ուժը, մեր ապագան:

Ներսես Բարբարյան

Չեմ կարողանում հաշտվել, որ ես հայրենիք ու հայրենի օջախ չունեմ, որ իմ սիրասուն մայրը փախստական է ... Ես պիտի ուտեմ գնամ Շահումյան, քանի որ ուտեմ եմ դուրս եկել այնտեղից:

Ֆուրման Գեորգյան

Ես գնում եմ ... Ինձ կանչում են իմ հայրենի հողը, մեր զանգեզուրյան լեռները, որոնք այսօր պաշտպանության կարիք ունեն... Ես իմ քննությունները սահմաններում կհանձնեմ և այն էլ ավելի հաջող, ինձ պահել չէք կարող...

Արթուր Փարսադանյան

Ազգային դաստիարակությունը և ազգային կրթությունը յուրաքանչյուր ազգի պահպանման գլխավոր պայմաններից են, նրա հարատևման և զարգացման ուղղություն տվող ուժերը: Այս ուժերը այն միջոցներն են, որոնց շնորհիվ սերնդեսերունդ փոխանցվում է լեզուն, դարավոր մշակույթը, պատմությունը, ազգային մնայուն ավանդույթները: Այստեղ որոշիչը ազգի հոգեբանությունն է, որն էլ իր հերթին ազգի ոգու ուղիղ համեմատականն է: Որքան կայուն, առողջ ու լավատես լինեն այս տարրերը, այնքան ազգն ունի իր հստակ ու ճիշտ ճանապարհը, ունի հավատ ապագայի նկատմամբ: Իսկ եթե այս ամենը անորոշության, հուսահատության, հոռետեսության մեջ են խճճված, այնժամ ազգը դատապարտված է կործանման:

Վարդան Բախշյան

Յուրաքանչյուր տնկած ծառ մաքրագործում է մարդուն

Սիրելի՛ ընթերցող, այս տարի հուլիսի 28-ին ԵՊՀ 90-ամյակին նվիրված միջոցառումների շարքը համալրվեց ևս մեկով՝ Բերծորում իրականացրած ծառատունկով, որին ԵՊՀ ռեկտոր Արամ Սիմոնյանի գլխավորությամբ մասնակցում էին բազում համալսարանական դասախոսներ և ուսանողներ: Ծառատունկից ընդամենը մի քանի օր անց մենք փորձեցինք պարզել այն տպավորությունները, որոնք իր հետ երևան էր բերել ԵՊՀ ռեկտոր Արամ Սիմոնյանը:

-Պարո՛ն Սիմոնյան, հիշու՞մ եք՝ երբ եք տնկել Ձեր առաջին ծառը:

-Ծիշտն ասած, չեմ հիշում, որովհետև շատ վաղուց է եղել դա: Ամենայն հավանականությամբ դպրոցական տարիքում՝ երևի երրորդ-չորրորդ դասարանում:

-Դրանից հետո բազմաթիվ անգամներ մասնակցել եք ծառատունկերի, արդյոք զգացողությունները փոխվու՞մ են ժամանակի հետ:

-Իհարկե, փոխվում են, բայց հիմնական զգացումը մնում է նույնը. այն է, որ նոր կյանքի սկիզբ ես տալիս: Ծառ տնկելն ինձ համար նաև ինքնամաքրման գործընթաց է: Համենայն դեպս, այն ժամանակ, երբ հողով ծածկում եմ արմատները և ոտքերով սեղմում, որ ուղիղ կանգնի ծառը, այդ ժամանակ շատ մեծ բերկրանք եմ զգում:

-Հիշու՞մ եք այն խոհերը, որ այս տարի ունեցաք ծառը տնկելիս:

-Այս տարվա խոհերը համալսարանի հետ էին կապված և, անշուշտ, Արցախի: Ես բազմիցս լսել եմ և նույնիսկ մի քանի անգամ ուսանողներին և դասախոսներին ճանապարհել եմ ծառատունկի, սակայն առաջին անգամ էր, որ անձամբ էի մասնակցում: Դա համալսարանական զգացում է առաջ բերում, հպարտություն գուցե, որ համալսարանը նույնիսկ ծառ էլ է տնկում, բայց դա վաղուց է համալսարանականների պրակտիկան դարձել՝ հանձնի Գուրգեն Մելիքյանի, որի համար ծառ տնկելը սովորական կենսաձև է

դեռևս 1960-ական թվականներից:

Ես շատ անգամներ մրգատու ծառեր եմ տնկել այգում, ամառանոցում և այլուր: Եվ հիմա, երբ այդ ծառերի բարիքից օգտվում եմ, որոշակիորեն զգում եմ իմ լուծման այդ գործի մեջ: Հետո միշտ հիշում եմ արևելյան առածը, որ իսկական տղամարդը պիտի ծառ տնկի, տուն կառուցի, տղա ունենա: Ինձ վիճակված չէր տղա ունենալ, բայց տուն կառուցելու ձգտումը կար և դեռ ուսանողական տարիներից կառուցել եմ այն ամառանոցը, որը հիմա մենք ունենք ընտանիքով, իսկ ծառ շատ անգամ եմ տնկել, այդ թվում՝ նաև այդ ամառանոցում: Բայց պիտի ասեմ, որ այն զգացումը, որ այս անգամ ունեցա, չեմ ունեցել երբևէ, որովհետև ծառ էինք տնկում համալսարանին նվիրված պուրակում և այն էլ՝ Արցախում:

-Այդ ծառատունկը ի՞նչ նշանակություն կարող է ունենալ ուսանող երիտասարդի համար:

-Ուսանող երիտասարդը դրանով պիտի նախ և առաջ կապվի բնությանը, իսկ կոնկրետ այս դեպքում՝ Արցախին, որովհետև իր աշխատանքի, իր քրտինքի մի մասնիկը թողնում է Արցախի հողում: Մեր բոլոր ուսանողները պետք է գնան Արցախ, տեսնեն մեր հայրենիքի այդ հրաշալի կտորը: Այս անգամ մեր դասախոսներից և նրանց ընտանիքի անդամներից շատերը չէին եղել Արցախում, և հետ գալուց շատ բան փոխված էր նրանց մեջ, նույնիսկ տրամադրություններն արդեն ուրիշ էին, և իրենք չէին թաքցնում, ասում էին դրա մասին, որն

ամենակարևորն է: Մարդիկ գնում են Արցախ մի տեսակ, վերադառնում են փոխված: Արցախ գնացած ու վերադարձած յուրաքանչյուր երիտասարդի սրտի մեջ այն մնում է հավերժ: Գուրգեն Մելիքյանի օրինակը. մարդն արդեն հասուն, առաջացած տարիքում է, բայց պատանու ման անընդհատ գնում է Արցախ, որովհետև ձգում է այդ հողն իրեն, ըստ էության՝ բոլորիս է ձգում: Արցախի հողում տնկած յուրաքանչյուր ծառ գալիս է ավելացնելու մեր վստահությունը և համոզումները, որ Արցախը մերն է և մերն էլ կլինի: Սա կարևոր հանգամանք է: Բացի այդ՝ համալսարանի ինստիտուտային նվիրված պուրակ էինք հիմնում, ուսանողները միշտ պիտի դա հիշեն ու կիշեն, որովհետև համալսարանականը չի կարող համալսարանի անվան հետ առնչվող որևէ մի իրադարձություն սովորական համարել: Դա արտառոց երևույթ էր ցանկացած մարդու համար՝ սկսած ռեկտորից, վերջացրած ուսանողով, մա-

նավանդ՝ մենք տնկում էինք այն համոզվածությամբ, որ այդ այգին դառնալու է անտառ, որտեղ նաև մեր սերունդներն են զբոսնելու: Յուրաքանչյուր տնկած ծառ մաքրագործում է մեզ և ինչ-որ մի տեղ գալիս է ավելացնելու նույն այդ ուսանող երիտասարդի բնավորության լավ գծերը և մղելու սխրանքների: Ես դրանում համոզված եմ, քանի որ բույսը մաքրագործելու հատկություն ունի: Ընդհանրապես, ծառին պետք է նայել որպես կենդանի արարածի, այդպես էլ կա, ճիշտ է, կյանքի այլ ձև է, բայց կյանք է:

-Դրա՞ համար է հայտնի առածում այդքան մեծ արժեք տրվում ծառ տնկելուն:

-Իհարկե, որովհետև և՛ որդի ունենալն է կյանքի կոչել, և՛ ծառ տնկելը, իսկ տունն էլ այն տեղն է, որի բակում այդ ծառն է աճելու, և որտեղ շարունակվելու է այն կյանքը, որին դու ես սկիզբ դրել:

-Այս ամենին զուգահեռ և սրանից դուրս այսօր ի՞նչ նպատակներ ունի ԵՊՀ ռեկտորն ու Արամ Սիմոնյանը:

-Եթե խոսքը վերաբերում է համալ-

սարանին, կցանկանայի ավելի շատ ֆինանսական միջոցներ ունենայինք, որ կարողանանք համալսարանի վիճակը բարելավել, շենքերը վերանորոգել, ավելի շատ տեխնիկական միջոցներ գնել, լաբորատորիաները և լսարանները վերադասավորել, կրթության որակի բարձրացման շուրջ ունեցած մեր մտահոգությունները որոշակիորեն փարատել և այլն: Ճիշտ է, աշխատանք տարվում է, բայց դեռ շատ անելիքներ կան: Կրթության որակը պետք է բարձրացնենք, որովհետև մրցակցությունը գնալով ահագնանում է, և ԵՊՀ-ն պիտի մշտական ջանքեր գործադրի, որ հանրապետության լավագույն բուհի կարգավիճակը շարունակի պահպանել: Իսկ հիմնական երազանքը կապված է այն բանի հետ, որ քիչ հեռու ապագայում մեր համալսարանը դառնա գլոբալ-հետազոտական: Սա ծանր նպատակ է, բայց պետք է հասնենք:

Գիտական գործունեության մեջ, ցավոք սրտի, վերջին երկու տարիներին ծրագրերս չհաջողվեցին իրականացնել, հուսամ, որ տարեվերջին կիրականանան: Ավելի շատ կուզենայի զբաղվել գիտական գործունեությամբ, քան հիմա եմ զբաղվում և, իհարկե, կուզենայի համալսարանում տեսնել ավելի բարեկիրթ, խելացի, նպատակասլաց ուսանողություն, և ավելի լավ պատրաստված ու այսօրվա բոլոր պայմաններին բավարարող դասախոսական կազմ:

-Ի՞նչ կմաղթեիք մեր ուսանող երիտասարդներին, հատկապես առաջին կուրսեցիներին:

-Նախ նրանց կմաղթեի ջանասիրություն ուսման տարիներին, այնուհետև նպատակասլացություն և, իհարկե, երջանկություն: Առանց հաջողակ լինելու մարդը չի կարող հասնել այն բարձունքներին, որոնց նպատակադրվել է հասնել: Կուզենայի, որ այդ հաջողակ լինե-

լու հանգամանքը մեր ուսանողներին ուղեկցեր ամբողջ կյանքում, բայց, իհարկե, ամենամեծ ցանկությունս այն է, որ մեր երիտասարդները լինեն ոչ միայն կրթված, գրագետ մարդիկ, այլև լավ քաղաքացի ու լավ հայ և չգործեն նախորդ սերունդների սխալները, որը ամենադժվարն է: Իսկ առաջին կուրսեցիներին կուզենայի առանձին ասել, որ զուր չվատնեն ժամանակը, այն շատ թանկ է: Ցավոք սրտի, երիտասարդները դա չեն գնահատում: Ես էլ ժամանակին չեմ գնահատել, երբ որ մեծանում ես, նոր ես սկսում գնահատել, բայց շատ դեպքերում արդեն ուշ է լինում: Կցանկանայի, որ մեր առաջին կուրսեցիները շատ շուտ հասկանային ժամանակի գինը, խնայեին ու գնահատեին այն:

ԱՐՓԻ ԽԱՉԱՏՐՅԱԼ

«Վարդանանք» ակումբի սաների և համախոհների այցելությունն Արցախ ուներ ոչ միայն ճանաչողական, այլև բարոյադաստիարակչական և ներակուրբական միասնականացման նշանակություն: Դժվար է մեկ-երկու բառերով ներկայացնել այդ ակումբների այն ողջ համախոհմբը, որը այդ երեք օրերի ընթացքում ունեցել է մասնակիցներից յուրաքանչյուրը: Սակայն մի բան աներկբա է, որ երկարատև ճանապարհի և շոգ եղանակի հարուցած դժվարությունները ի չիք դարձան արցախյան գեղատեսիլ բնության, ինչպես նաև տարբեր վայրեր ու սրբատեղիներ այցելությունների համատեքստում:

Այս այցելությունը, անշուշտ, բխում էր «Վարդանանքի» նպատակային գործունեության տրամաբանությունից, որը խարսխված է ազգային արժեքների պահպանման և դրանք զարգացնելուն պատրաստ սերնդի կերտման հրամայականի վրա: Մի բան, որը մերօրյա հայ իրականության համար ոչ միայն կարևոր է, այլև խիստ արդիական, քանի որ ժամանակակից հայ հասարակությունը ապրում է սխալ հասկացված ազատության «բռնապետության» մեջ, տուրք է տալիս «արժեքային» նորածնությանը՝ մոռանալով նախորդներին գերազանցելու անհրաժեշտության մասին:

Ասում են, թե ճշմարիտ հայրենասիրությունը սկսվում է հայրենաճանաչությունից: Այս առումով «Վարդանանքի» նախաձեռնությունը պետք է դիտարկվի որպես հայրենասիրական ակցիա, քանի որ մեզանից յուրաքանչյուրին հնարավորություն է տվել հաղորդակից լինելու մեր պատմական անցյալի ներկայությամբ, իսկ դրա արժևորման և գնահատման ճանապարհով՝ ապագայում պահպանմանը:

Շատ բաներ կարելի է ասել տպավորությունների մասին: Այն մասին, որ Արցախում նկատվում էին զարգացման միտումներ ի դեմս հայրենամեծերի անհատների գործունեության, ար-

ցախահայության ազգանվիրումի: Սա հույս և հավատ է առաջացնում առ այն, որ արցախահայությունը ծանր պատերազմից հետո առասպելական փյունիկի պես վերածնվում է և իր ստեղծագործական կնիքն է դնելու մեր և, ինչու՞ ոչ, մարդկության պատմության էջերում: Սակայն, այս ամենով հանդերձ, ամենատպավորիչը գործնապես և Աղդամի մարտական դիրքեր այցելությունն էր, որը իրականություն դարձավ ազգային հերոս Արկադի Տեր-Թադևոսյանի աջակցությամբ: Զինվորականի առօրյային ծանոթանալով, ընդամենը մի քանի ժամում «ապրելով» նրանց առաքելության բարդությունը՝ ակումբականները և մեկ անգամ հնարավորություն ունեցան հասկանալու, թե ինչը վիթխարի աշխատանք է կատարվում յուրաքանչյուրիս անդորրը պահպանելու համար:

Այցելության վերջին օրը նշանավորվեց Լաչինի միջանցքում իրականացված ծառատունկով: Միջոցառում, որտեղ գործուն մասնակցություն ունեցան ԵՊՀ գիտական խորհրդի, ուսանողական ընկերության, պատմության ֆակուլտետի և «Վարդանանքի» ներկայացուցիչները: Հավասարը հավասարի սկզբունքով, ուսանող-դասախոս, ղեկավար-ենթակա հարաբերությունների սահմանները ջնջող այդ միջոցառումը ևս մեկ անգամ եկավ հաստատելու այն, որ հայրենակերտումն սկսվում է ոչ թե առօրյա «մեծագործություններից», այլև ամենօրյա բարի ու համեստ գործերից:

Համոզված եմ, որ «վարդանանքիցները» հետևողական կգտնվեն իրենց առաքելությանը հավատարիմ մնալու առումով և կվաստակեն ապագայության անապատում հայրենասիրության օազիս հանդիսանալու իրավունքը:

ԱՐՄԵՆ ՍԱՐԳՅԱՆ

Երկար սպասված Արցախը

Ամառային լուսառատ այգաբաց էր: ԵՊՅ գլխավոր մասնաշենքը կամաց-կամաց լուսավորվում էր վաղորդայնի վարդագույն ցուլքերով. Մեսրոպ-Սահակ արծառնախումբը հայրական ջերմությամբ բարի ճանապարհ էր մաղթում «Վարդանանքի» անդամներին:

Պաշտպանության նախարարության հովանավորությամբ զինվորական երկու ավտոբուսները կազմ ու պատրաստ սպա-

սում էին նրանց. առաջ, սիրելի՛ համալսարանականներ, Արցախը ձեզ է սպասում...

«ԲԱՐԻ՝ ԳԱԼՈՒԲՍ, ԱՐՑԱ՛խ» ցուցանակն ավետում է Արցախական աշխարհի մուտքի մասին. և մի քանի ուրրան... և հայկական երկրորդ պետության սահմանն ենք հատում... Պատանեկան անաղարտ շուրթերից դուրս են հորդում հայրենասիրական երգերի հոգեպարար հնչյունները: Երկար ճանապարհը կարճվում է երիտասարդական զվարթ տրամադրության ելևէջումներից:

Շուշիի դարպասների մոտ ենք արդեն: Անցնելով Շուշվա բերդի բարձրաբերձ պարիսպների կողքով՝ մտնում ենք երկուհարյուրամյա գերությունից ազատագրված քաղաքը... Բորենու մոլուցքով լեցուն ազերիների ձեռքերով բարձունքից մահ ու ավերածություն էր սփռում Շուշին Ստեփանակերտի վրա. անմատչելի բերդ էր համարվում այն և արտասահմանցի որոշ գեներալների հաշվարկով Շուշին ազատագրելու համար ութից ինը հազար զոհ կպահանջվեր, իսկ եթե... իսկ եթե չազատագրվեր Շուշին, աշխարհի քարտեզներից կջնջվեր Ստեփանակերտը... Սակայն հաշվարկի մեջ սխալվել էին օտար գեներալները... Հաշվարկն արել էր Կոմանդոսը՝ ազգի հարազատ զավակը, ով ազատագրելով Շուշին՝ մեկ թիզով մոտենում էր իր ապուլապ տեր Թադևոսից խլված Կարսին... Ցավոք, Շուշին դեռևս ամբողջությամբ չի ազատվել ավերակներից, բայց նկատելի է նրա օրավուր վերականգնվելու հեքը: Հարսնաքողի պես ճերմակ Ղազանչեցոց եկեղեցին յոթանասուն տարի լռել էր, նրա դողանջուն զանգերը իջեցրել էին զանգակատնից, շուն ազերիները զինապահեստ էին դարձրել այն՝ քաջ գիտենալով, որ հայերը եկեղեցու վրա կրակ չեն բացի, կաթնագույն քարերը սևացել էին բորենու սև սրտերի պես. այսօր զվարթ դողանջուն են ճերմակազգեստ բարձրաբերձ զանգակատան աստվածաբույր զանգերը: Ուսանողները հետևում են քաղաքում տանտիրոջ վստահությամբ քայլող Կոմանդոսին, ով ակունքի խորհրդանշուն է, այնքան սիրված, այնքան համեստ ու մատչելի բոլոր վարդանանքիներին:

Այսպես է դաստիրակվում հայրենասիրությունը: Ամենալավը կենդանի օրինակն է:

-Ես ոչինչ չեմ արել,- ասում է նա համեստորեն,- զինվոր-

ներն են ազատագրել Շուշին...

Ստեփանակերտը փնված է աշխարհի դեմ ծայրահեղ մաքուր ու տոնական, կարծես բոլորովին էլ պատերազմ չի եղել, արտաբուստ այդպես է թվում... Պատերազմը մարդկանց հոգիներում է:

Քաղաքի ծայրում, որպես լուռ պաշտպան, կանգնած են «Պապն ու տատը»: Ասես մայր հողից բուսած՝ հսկում են քաղաքն ու ողջ Արցախն աշխարհի անդորրը...

Շարժվում են ավտոբուսները, նրանք Արցախական աշխարհի ճամփաներով տանում են կենսախինդ ուսանողներ, որոնց աչքերը լի են ծիծաղով ու բերկրությամբ, նրանք երկիր են կառուցելու, նրանք են մեր ազգի սերն ու ապագան, իսկ հիմա, նստած զինվորական ավտոբուսներում, Հայրենի հողն են ակոսում, որ ավելի լավ ճանաչեն Հայրենիքը, որ վաղը որպես հմուտ մասնագետներ շենացնեն հողը Հայրենի...:

Անտառապատ ճանապարհի ուրրանները քիչ-քիչ ուղղաձիգ տեսք են ստանում, հեռվում հիմնավորց Վանք գյուղն է: Գանձասար... այն հին-հին դարերում, երբ դեռ չկար համանուն եկեղեցին, արծաթահանքեր էին շահագործում այնտեղ, դրա համար էլ տեղանքը կոչվում էր Գանձասար: Այն գտնվում էր Արցախ աշխարհի հսաչեն գավառում: Այստեղ եկեղեցի է եղել դեռևս 9-10-րդ դարերից: Այսօրվա Գանձասարի վանքը կառուցել է Ջալալյան իշխան Հասան-Ղուլան՝ իր բարեպաշտ հոր՝ Վախթանգ իշխանի կտակի համաձայն 13-րդ դարում՝ 1216-1238թթ., և օծումը կատարվել է հանդիսավոր պայմաններում 1240 թ.:

Սուրբ Պատարագ է Գանձասարում: Սրբազան դողը սրտերում կանգնած են վարդանանքիները, պատարագիչը տեր Գրիգորն է, մեկը այն հոգևորականներից, ովքեր պայքարել են ազատագրելու Հող Հայրենից:

Գրկախառնվում են մարտական ընկերները՝ տեր Գրիգորն ու Կոմանդոսը, հիշում են իրենց անցած մարտական ուղին: Ոչ մի դասախոսություն մեծան հայրենասիրական դաս չէր կարող տալ մինչև հոգու խորքը լցված ուսանողներին... Ուրեմն այսօր էլ ունենք Ղևոնդ երեցներ, և, բարեբախտաբար, նրանց

թիվն այս կռիվներին տասնյակների էր հասնում, զուցե և ավելին. ոչ ոք նրանց չի ցուցակագրել, հայոց եկեղեցին մեծան անհատներն են անսասան պահել... Սրանք անմոռանալի պահեր են բոլորի համար:

Իջնում է խաղաղ երեկոն, ամառային տաք անձրևն է հորդում. հեռվում՝ սարի գագաթին, լույսերի մեջ ողողված կանգնած է Գանձասարը՝ որպես անառիկ մի ամրոց, որ արծվի պես հսկում է շրջակա լեռներում ծվարած խաղաղ շեները:

Արցախը կա, ապրում է և պիտի ապրի

Արկաղի Տեր-Թադևոսյանն արդեն երկու տարի է, ինչ համազործակցում է «Վարդանանք» ակումբի հետ՝ նրա յուրաքանչյուր անդամի տալով հնարավորություն շատ մոտիկից զգալու հերոսության շունչն ու ոչնչով չաղարտված պարզ, մարդկային վերաբերմունքը: Այս անգամ մեր գրույցը նվիրված էր Արկաղի Իվանովիչի հրավերով վարդանանքցիների՝ դեպի Արցախ կատարած ուղևորությանը: Հարցազրույցի սկզբում Կոմանդոսը պատմեց, թե ինչպես է սկսվել իր և «Վարդանանք» ակումբի համատեղ գործունեությունը: Պարզվում է, որ ակումբի գոյության մասին նա իմացել է իր ընկերոջ համալսարանական զավակից և միանգամից հետաքրքրվել այն կառույցի գործունեությամբ, որն իր առջև նպատակ է դրել երիտասարդների հետ տանել ռազմահայրենասիրական դաստիարակչական աշխատանք, որ նրանք սիրեն ու կապվեն այն հայրենիքին, որի անկախությունը ձեռք է բերվել մեծ կորուստներով: Ըստ Կոմանդոսի՝ եթե մեր հասարակության մեջ ամեն ինչ կառուցվի այն արժեքների հիման վրա, որով առաջնորդվում են վարդանանքցիները, ապա կարելի է չհանհանգստանալ մեր երկրի ապագայով:

-Ինչպե՞ս ծնվեց ակումբի անդամներին Արցախ տանելու միտքը:

-Այդ ուղևորությունը մեր համատեղ աշխատանքի շարունակությունն էր: Այն իր առջև նպատակ էր դրել համալսարանական զոհված ազատամարտիկների հարազատներին ցույց տալ այն հողը, որի համար զոհվել էին իրենց մոտիկները՝ հասկանալով, որ Արցախի կորուստը հավասարազոր կլիներ Հայաստանի կորստին: Դա առաջին նպատակն էր, իսկ երկրորդն այն էր, որ ակումբի անդամները հասկանային, թե իրականում ի՞նչ է իրենցից ներկայացնում Արցախը, ինչպե՞ս են ապրում այնտեղ մարդիկ, ինչպե՞ս են աշխատում: Չէ՞ որ մենք ակումբում ունենք շատ երիտասարդներ Հայաստանի տարբեր շրջաններից, և յուրաքանչյուրը գիտի իր ծննդավայրի մասին: Անհրաժեշտ էր, որ երիտասարդները ծանոթանային նաև Դա-

րաբաղին՝ որպես Հայաստանի մի մասնիկի: Այս ամենի լիարժեք գիտակցումն էր պատճառը, որ Արցախ հյուր եկած վարդանանքցիները, ովքեր երեք օր անցկացրեցին շատ սովորական պայմաններում՝ առանց ավելորդ պահանջների, իրենց կազմակերպվածությամբ ու համեստությամբ դարաբաղցիների մոտ թողել էին ջերմ հիշողություններ:

-Նման ուղևորությունները դեպի Արցախ ի՞նչ կարող են տալ յուրաքանչյուր երիտասարդի:

-Այս ուղևորությունը ամրապնդեց այն միտքը, որ Արցախը միշտ կլինի անկախ՝ չնայած այն բոլոր քննարկումներին, որ ծավալվում են այդ հարցի շուրջ: Երիտասարդները տեսան, որ, անկախ այդ բոլոր խոսակցություններից, Արցախը կա, ապրում է և պիտի ապրի: Ձուկված ազատամարտիկների հարազատները համոզվեցին, որ զուր չէր նրանց գործն ու թափված արյունը: Այս ուղևորությունն ավելի ամրապնդեց նրանց հարգանքն ու հպարտության զգացումը:

-Ձեզ գոհացնու՞մ է այսօրվա երիտասարդի բարոյահոգեբանական վիճակը:

-Հայրերի ու որդիների խնդիրը եղել է դարեդար, և միշտ, չգիտես ինչու, հայրերը մտածել են, որ իրենք ավելի ճիշտ են, քան իրենց զավակները, որ իրենց երեխաներն ավելի շատ թերություններ ունեն և այլն: Մեր օրերում մշակութային և տեղեկատվական մեծ պայթյուն տեղի ունեցավ՝ պատճառ դառնալով ոմանց համար դրական, իսկ մյուսների համար բացասական փոփոխությունների: Խնդիրը նրանում է, որ այսօրվա երիտասարդությունն ավելի ազատ է, քան մեր ժամանակներում, բայց այդ ազատությունը չի տալիս այն դրական արդյունքները, որ պիտի տար: Այն չուղղորդեց, չօգնեց երիտասարդին: Եվ այս քաոսային իրավիճակում երիտասարդությունը փորձում է ելքեր գտնել: Նրան ոչ մի տեղ ճանապարհ չեն տալիս, իսկ այնպիսի դժվար վիճակում, որում Հայաստանն է, երիտասարդությանը պիտի հնարավորություն տալ: Յուրաքանչյուր հասարակության մեջ էլ կան դրական ու բացասական երևույթներ, և եթե այսօր բացասականն ավելի շատ է, քան մեր ժամանակներում, ապա դա ծնվում է դժվար կյանքից: Գիշտ է, շատ բան է կախված երիտասարդից, բայց երկրի ղեկավարությունն էլ պիտի զբաղվի երիտասարդներով, որպեսզի մենք ունենանք ուժեղ հանրապետություն: **Ա. Խ.**

Իմ երազանքն է հայրենիքս կանաչապատ տեսնել

Սիրելի՛ ընթերցող, այսուհետ մենք կունենանք «Մեր բարեկամները» խորագրով էջ, որտեղ կգրուցենք «Վարդանանքի» մտերիմ բարեկամների հետ՝ ծանոթացնելով ձեզ նրանց հետաքրքիր և ուսանելի կյանքին: Այս անգամ, ելնելով համարի թեմայից, հանդիպել ենք ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի դեկան Գուրգեն Մելիքյանին, ով համալսարանում մշտապես կազմակերպվող ծառատունկերի ամենամեծ «մեղավորն» է և մեր ակումբի ծավալած հայրենասիրական գործունեության առաջին խորհրդատուներից: Ուստի որոշեցինք հենց նրանով էլ բացել «Մեր բարեկամների» առաջին էջը՝ հուսալով, որ Գուրգեն Մելիքյանի տնկած ընկուզենիների մման երկար կյանք կունենա թե՛ մեր թերթը, թե՛ այս էջը:

- Պարոն՝ Մելիքյան, ծառ տնկելու

այդ կարծես թե սրբազան դարձած արարողությունն ի՞նչ նախապատմություն ունի Ձեր կյանքում:

- Ճիշտ եք նկատել: Իրոք այդպես եմ ես ընկալում ծառ տնկելու խորհուրդը: Պատմությունը գալիս է մանկությունից: Մենք ունեինք մի շատ լավ հարևան՝ Մովսես անունով: Նա մեզ սովորեցնում էր՝ ինչպես ծառ ու ծաղիկ սիրել: Եվ ամեն գարուն մեզ տանում էր իր այգին՝ ծառ տնկելու: Անշուշտ, եթե մենք նայենք այսօրվա տեսանկյունից, պարոն Մովսեսը մեզ շահագործում էր, բայց մենք սովորում էինք և սկսում էինք սիրել բնությունը: Եվ սերը բնության նկատմամբ այդպես ներարկվեց իմ մեջ:

Համալսարանում ես սկսեցի այդ գործը Դիլիջանի ուսանողական ճամբարից, որը, ցավոք, հիմա չի գործում: Այդտեղ ես աշխատել եմ երկար ու ձիգ տա-

րիներ, որոնք իմ կյանքի երջանիկ տարիներն են եղել: Դա մի հսկայական դպրոց էր, որտեղ և՛ սովորում էինք, և՛ սովորեցնում: Այստեղ բնությունն էր ուսուցիչը: Երբ մենք առաջին անգամ սկսեցինք այդ գործը, շատ մարդիկ չարախնդացին, բայց ես ճիշտ էի, որովհետև ծառերը մնում են մինչ օրս և բերք են տալիս: Մենք այդ ծառերը տնկել ենք անտառում՝ Մաթոսավանքի, Բլղանի շրջապատում: Այդ տարածքի բոլոր ընկուզենիները, որ արդեն հաստաբուն ծառեր են, մենք ենք տնկել: Այնուհետև մենք շարունակեցինք ծառատունկեր կազմակերպել Սևանի ճանապարհին, Գառնիի ճանապարհին և այլն: Ջրվեժի ճանապարհի աջ և ձախ կողմերի ծառերը ևս տնկել են մեր ուսանողները, ովքեր միշտ սիրով են մասնակցում ծառատունկերին:

Պարզևատրություն բարեհաջող քննությունների դիմաց

Արցախ... Հայոց հողի գողտրիկ ու հմայիչ մի մասնիկ: Մեր հինավուրց արյան կանչն ավելի ուժգին խայտաջ իմ երակներում, երբ ինձ հունիսի վերջին՝ ընդունելության քննություններս բարեհաջող հանձնելուց հետո, ԵՊՀ <<Վարդանանք>> ակումբի հետ Հայոց Արցախ աշխարհը այցելելու հնարավորություն ընձեռվեց: Բոլորիս միավորում էր մեկ ընդհանուր գաղափար. անհամբեր ուզում էինք տեսնել այն նվիրական հողը, հանուն որի կռվել և իրենց արյունն էին թափել հայ քաջարի մարտիկները: Երբ արդեն Արարատյան դաշտի տապը մնաց ետևում, և մեր ավտոբուսը դանդաղորեն հաղթահարում էր Սյունյաց բարձրունքները, ավտոբուսի մի անկյունում խմբված իմ նոր ընկերները տարված էին խաղերով, իսկ մյուս խումբը տիկին Զեյթիի գլխավորությամբ հետաքրքիր զրույցներ ու պատմություններ էին անում: Ուշ երեկոյան հասանք Վանք գյուղ, ուր մեզ սպասում էր լեգենդար հրամանատար Կոմանդոսը՝ Արկադի Տեր-Թադևոսյանը:

Հաջորդ օրը ճանապարհվեցինք հայ-ադրբեջանական սահմանի առաջին գիծ: Ճանապարհը անցնում էր նախկինում ադրբեջանցիներով բնակեցված Աղդամ քաղաքի միջով: Իսկապես գերագույն հաճույք էր հայկական հողի վրա կառուցված թուրքական քաղաքը տեսնել հիմնահատակ կործանված: Փա՛ռք հայ զինվորին:

Նրանք, ովքեր եղել են հայ-ադրբեջանական սահմանի առաջին գծում, կհասկանան պատմահայր Մ. Խորենացու

թևավոր խոսքն ու կոչը հայ ռազմիկներին, թե սահման քաջաց, սուր յուրյանց: Անցանք Նաև Տիգրան Մեծի կառուցած Տիգրանակերտի մոտով: Թեկուզ ժամանակն արել էր իր գործը, բայց և այնպես հպարտություն ես զգում միայն այն փաստից, որ տեսնում ես հայոց հզորագույն արքայի անունը կրող քաղաքը:

Այցելեցինք Նաև Արցախի երրորդ զորամաս, ավելի մոտիկից ծանոթացանք հայ զինվորների կյանքին, տեսանք նրանց մարտական պատրաստության համար նախատեսված սենյակները, զինվորական ճաշարանում՝ զինվորների կողքին, ըմբռնեցինք իրենց իսկ ձեռքով պատրաստած կերակուրը:

Վերադարձի ճանապարհին Բերձորում մասնակցեցինք ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի դեկան Գուրգեն Մելիքյանի կողմից մշտապես կազմակերպվող ծառատունկին:

Ակումբի ղեկավարները ևս մեկ անակնկալ էին պատրաստել. այցելեցինք սարերի գրկում բազմած Ծիծեռնավանք:

Երբ հասանք Երևան, բոլորիս մոտ տիրում էր այն զգացողությունը, որ եթե ոչ մենք, ապա մեր սերունդները նույն կերպ այցելելու են Նախիջևան, Վան, Տարոն, Մուշ...

Ուզում եմ ընդգծել, որ <<Վարդանանքի>> նման հայրենանվեր գործունեությունն անհրաժեշտ է, որ հայ երիտասարդը ճանաչի իր հայրենքը, հաղորդակցվի Մայր

-Ե՞րբ է տնկվել առաջին ծառը հավասարանի համար:

-1971 թվականին: Անշուշտ, վաթսու-նականներին մենք ևս որոշ գործեր արել ենք, բայց դրանք մասսայական բնույթ չէին կրում: Բայց 1971-ից ես արդեն ուսանողների էի տանում՝ սկսած 30,40 հոգուց: Բերձորում կազմակերպված ծառատունկերը արդեն տասը տարվա պատմություն ունեն և ավելի քան 7000 ընկուզենիներ կան տնկած:

-Ինչպե՞ս և ե՞րբ ծնվեց Ղարաբաղում պուրակ ունենալու միտքը:

-Ղարաբաղ առաջին անգամ ես ուսանողներ եմ տարել 1989-ին, որ մասնակցեն Մաճկալաշենում կազմակերպված ծառատունկին: Արցախի հողի վրա արյուն էր թափվում, իսկ մենք ծառ էինք տնկում՝ հավերժացնելու տղերքի սխրանքները՝ ասելու, թե այս գործով ոչ միայն խաղաղություն, այլև հավերժություն ենք նրանց պարգևում: Ծառ տնկելը խաղաղություն է խորհրդանշում աշխարհի բոլոր վայրերում:

-Համեմատության ի՞նչ եզրեր կան ծառ տնկելու և ազատամարտիկների կատարած գործի միջև:

-Կրկին հավերժությունը. նրանց գործը հավերժ է, և ծառն է հավերժ: Ազատամարտիկներն իրենց արյունը թափեցին, մենք ծառը ենք տնկում. սրանք հավասարագոր են: Սա մեզ պարտավորեցնում է: Մենք պետք է սրբագործենք բոլոր այն տարածքները, որոնք ազատագրել են մեր եղբայրները: Եվ դա անում ենք ծառով, ուսանողի ձեռքերով: Մեր հասարակության ամենամաքուր տարրը ուսանողն է, որը դեռ ենթարկված չէ խարդավանքների: Մեկ բան է նրան բերում՝ հայրենիքի սերը, որն ինձ համար շատ պարտավորեցնող է: Խորհուրդը շատ մեծ է, որովհետև մենք կարող ենք ծախսված գումարի մեկ տասներորդով էլ կատարել այդ գործերը, բայց երբ ուսանողն է տնկում ծառը, նա իր մաքուր հոգով սրբագործում է հողը և ինքն էլ կապվում է հողին: Շատ կուզեի՝ տեսնեիք՝ երկրորդ անգամ, երբ ուսանողը գնում է, ինչպե՞ս է վազում իր ծառի կողմը:

Ես շատ ժամանակ մենակ եմ գնում այնտեղ, նստում եմ ծառի տակ և սկսում

զրուցել: Մեր կյանքը ծառերի համեմատ երկար չէ, բայց ինձ թվում է՝ մենք էլ այդ ծառերի հետ ապրելու ենք:

-Յետաքրքիր է իմանալ՝ ի՞նչը չպիտի բաց թողնել ծառ տնկելիս:

-Նախ խորհուրդը երբեք բաց մի թողեք, աղոթքն ամ Աստված: Մենք երբ Լեվոն-Չավեն Սյուրմեյանի բանաստեղծությունն ենք ասում, դրանով հենց աղոթում ենք ամ Աստված և խնդրում, որ Նա պահի այդ ծառը: Բանաստեղծու-

յան մեջ ասվում է. «Մեռելներուս իբրեւ խաչ՝ ես այս ծառը տնկեցի». սրա մեջ էլ եմ ես խորհուրդ դնում. բավական է խաչ տնկենք, ծառ տնկենք, այս երկիրը ծառի կարիք ունի: Հատկապես ինձնուսուկան թվականներին շատ ծառ հատվեց, ուստի մենք պարտավոր ենք արագացնել, որ վերականգնենք թթվածնի պակասն այս երկրում: Անապատանում է երկիրը, համալսարանը պարտավոր է առաջատարը լինել վերոնշյալ գործում:

-Այսօր համալսարանական ուսանողն ի՞նչ բարոյահոգեբանական վիճակում է գտնվում:

-Գիտեք, դժվար հարց եք տալիս: Ես ուսանողներ ունեմ, որ եթե հենց հիմա որևէ տագնապ լինի, զենք կվերցնեն, բայց ուսանողներ էլ ունեմ, ովքեր շատ անտարբեր են: Մենք շատ պիտի աշխատենք՝ ուժեղացնելով ռազմահայրենասիրական դաստիարակությունը: Ձեր ակումբը, օրինակ՝ մեծ աշխատանք է կատարում այդ ուղղությամբ, բայց, անշուշտ, դա դեռ այն մասշտաբով չէ, որ կարողանա ընդգրկել ուսանողների գոնե 70-80 տոկոսին: Երբ որ մենք հասնենք դրան, այդ ժամանակ կունենանք ապահով հայրենիք:

-Բացի ծառատունկից՝ ուրիշ ի՞նչ հայրենասիրական գործունեություն եք

ծավալում:

-«Գուրգեն Մելիքյանի՝ Քաջաթաղի բազմազավակ ընտանիքների հիմնադրամ»-ը, որը հոգում է այդ ծառատունկերի հիմնական ծախսերը, մոտոնում է հարյուրավոր ուսանողների վարձերը, ովքեր եկել են Ջավախքից, Արցախից, Հայաստանի սահմանային գոտիներից: Իսկ եթե սահմանային գոտիներից չեն, բայց կարիքավոր են, սովորում են գերագանց, ապա ևս օգնում ենք նրանց: Աջակցում ենք նաև զոհված ազատամարտիկների երեխաներին: Մենք պարտավոր ենք հայ մարդու ձեռքը բռնել: Եվ դա արվում է առանց նախապայմանի: Ես մեծ հայրենասիրական գործ եմ համարում նաև գրքերի տպագրումը, իսկ մենք ավելի քան 15 ամուն գիրք ենք տպագրել: Մենք թեթևացնում ենք պետության հոգսը: Այս պետությունը նոր է կազմավորվում. ամեն մեկը պետք է պետության հոգսը իր հոգսը համարի,

ոչ թե շատացնի, չէ՞ որ այս հանրապետությունը մեր երազների իրականացումն է, մեր նախնիները շատ են երազել սրա մասին: Մենք պարտավոր ենք սխալներ թույլ չտալ, ծայրահեղությունների մեջ չընկնել: Ես չեմ ասում, որ ամեն ինչ կատարյալ է մեր երկրում, երբեք, բայց ես ամեն ինչ կանեմ՝ կատարյալ դարձնելու համար: Ես ինքս խոցելի չեմ լինելու, որպեսզի իմ ուսանողի աչքերի մեջ շիտակ մայեմ, չվախենամ, աչքերս չփախցնեմ, որ կարողանամ նույնը պահանջել նրանից:

Ուզում եմ մշել, որ ես հիացած եմ մեր ռեկտորի՝ Արամ Սիմոնյանի անձով: Գիտեք, դժվար է ծառատունկի կազմակերպումը, մանավանդ, երբ մասնակցում են մոտ 115 մարդ, ինչպես այս տարի: Բայց երբ զգում ես՝ մեջքիդ մարդ կա կանգնած, ոգևորվում ես, ավելի ամուր ես դառնում և աներեր ես կանգնում հողին:

- Ի՞նչ հետագա ծրագրեր ունեք:

-Շարունակելու եմ նույն գործը: Մանավանդ, որ տարիների հետ ավելի է խորանում ծառ տնկելու ցանկությունս: Իմ երազանքն է հայրենիքս կանաչապատ տեսնել:

Սիրելի՛ ընթերցող, ԵՊՀ 90-ամյակի հետ կապված մենք այսուհետ կունենանք նոր էջ, որի միջոցով համալսարանի ուսանողները կներկայացնեն այն ֆակուլտետները, որտեղ սովորում են: Դա կարող է լինել և՛ սրտի խոսք, և՛ սրտի ուզածն ասելու երկար սպասված հնարավորություն: Առաջին նյութը պատմում է Մայր բուհի մայր ֆակուլտետի մասին:

Այս ֆակուլտետում սովորելը մեծագույն պատիվ է

Արժան փողոց, ուսանողներ, ավտոմեքենաներ... մի համընդհանուր վազք, որն իրեն է ձգում նույնիսկ չվազողներին:

Հենց Արժան փողոցում էլ գտնվում է Հայ բանասիրության ֆակուլտետի շենքը. ֆակուլտետ, որն ամենամեծն է տարիքով, բայց երբևէ չի ծերացել, այլ նորացել է ու գեղեցկացել: Սովորելը այս ֆակուլտետում մեծագույն պատիվ է, պատասխանատվություն ու նաև հաճույք: Համալսարան մտնելիս քեզ հպարտ ես զգում, որովհետև գիտես, որ տարիներ առաջ այստեղ են սովորել Սևակը, Շիրազը և էլի շատ ու շատ տաղանդավոր մարդիկ, որ այստեղ են դասավանդել Աճառյանը, Աբեղյանը և այլ մեծ անհատներ, որ այսօր դու նստելու ես մի մարդու դասախոսությանը, ով քեզ ամեն կերպ փորձում է անհատականություն դարձնել, վարակում իր հայրենասիրությամբ ու եռանդով:

Յուրաքանչյուր ֆակուլտետ, իհարկե, ունի իր մեծ նշանակությունն ու առաքելությունը, սակայն Հայ բանասիրության ֆակուլտետն անվիճելիորեն կարևորագույնն է, քանի որ մայրենի լեզվի իմացությունը և ուսուցումը ազգապահպանության համար առաջնային նշանակություն ունեն, բացի դրանից՝ բոլոր գիտությունների հիմքում դրված է հենց լեզուն. ոչ մի մաթեմատիկական խնդիր չենք կարող լուծել, ոչ մի հայտնագոր-

ծություն չենք կարող անել, անգամ մեր սեփական պատմությունը գրառել չենք կարող, եթե չենք տիրապետում որևէ լեզվի: Եվ քանի որ մենք հայ ենք, ուստի մեր պարտքը պետք է համարենք տիրապետել հենց հայերենին և հայերենը դարձնել բանալի՝ մյուս գիտությունները բացահայտելու համար, որովհետև եթե նույն բանը կատարենք այլ լեզուներով, քիչ-քիչ կմոռանանք, թե ո՛վ ենք: Ուստի Հայ բանասիրության ֆակուլտետն ունի մեծագույն առաքելություն. ամեն կերպ պահպանել մեր լեզուն, մեր գրականությունը, այսպիսով՝ նաև մշակույթը՝ դրանով իսկ ապահովելով ազգի ապագան: Իհարկե, ոչ բոլոր ուսանողներն են այս ամենը գիտակցում, ոչ բոլորն են լուրջ վերաբերվում ուսմանը և ակտիվություն ցուցաբերում, սակայն եթե ֆակուլտետը կարողանում է ամեն տարի թեկուզ շատ քիչ, բայց իրական նվիրյալներ մեծացնել, ուրեմն այդ ֆակուլտետը կատարում է իր առաքելությունը:

Կարևոր է նաև այն փաստը, որ Հայ բանասիրության ֆակուլտետում ուսուցանվող առարկաները ծանծրալի ու հոգնեցնող չեն, այլ բավականին բարդ են ու հետաքրքիր:

Ֆակուլտետն ունի միայն մեկ խնդիր. այն է, որ սովորողների 99%-ը ուսանողուհիներ են: Տղաների մեծ մասին գուցե թվում է, որ, ավարտելով Հայ բանասիրության ֆակուլտետը, աշխատանք չեն գտնի, սակայն նրանք մեծապես սխալվում են. այժմ հանրապետության բոլոր համալսարաններում հայերենի հմուտ մասնագետներ են պետք, անհրաժեշտ են գրագետ մարդիկ՝ խմբագրական աշխատանքներ կատարելու, նաև արտասահմանում հայ համայնքի հայերենի ուսուցումը ապահովելու համար և այսպես շարունակ:

Կոչ են անում ավարտական դասարանների բոլոր աշակերտներին, որ ընտրեն այն ֆակուլտետը, որն իրոք սիրում են, որը հոգեհարազատ է իրենց. այդ դեպքում միայն կկարողանան առաջ գնալ: Եվ ընտրություն կատարելիս թող հիշեն, որ Հայ բանասիրության ֆակուլտետի դռները միշտ բաց են արժանիների առջև:

ԼՈՒՄԻՆԵ ՀԱՍՔԱՐՅԱՆ

Հայ բանասիրության ֆակուլտետի ուսանողուհի

«Մենք են երջանիկներից ենք...»

Բարև, հայրիկ:

Արդեն 15 տարի մեր փոքրիկ մոլորակում լռել է քո ծայնը, քո կենսախիճնը ծիծաղը: Հիշու՞մ ես, հայրիկ, ինչքա՞ն լավ էր, երբ միասին էինք... Մոմի լույսի տակ դու հեքիաթներ էիր կարդում ինձ ու որդուդ համար. հետո, մեզ ծնկներիդ նստեցրած, պատմում էիր Հայկ Նահապետի, Սասունցի Դավթի ու Տիգրան Մեծի մասին: Իսկ կողքիդ խամրած թերթեր էին դրված, արյունոտ թերթեր, ու դու մտահոգ էիր դառնում, երբ նայում էիր դրանց... Արցախը մահվան հովիտ էր

դարձել...

Հիմա՝ տարիներ անց, ես Արցախում եմ, այնտեղ, ուր... Ների՛ր, հայրիկ, որ

տորրում եմ քո և ընկերներիդ արյամբ ներծծված հողը... Հայրիկ, քիչ առաջ անձրև էր գալիս, հիմա արևը չորացնում է անձրևից թրջված հողը... 15 տարի առաջ էլ այս նույն արևն իր շողերով չու-

րացրել է այս հողը, սակայն ո՛չ անձրևից, այլ արյունից: Ու արևն հիմա իր շողերում պահում է նաև քո արյունը: Հիմա հողն այդ լուռ է, ու լռում են նաև ավերված, սևացած տները. այնքա՞ն բան են տեսել... բայց չեն կարողանում խոսել. թե կարող ես, կարդա՛ նրանց գլխով անցածը...

Ու լուռ են լեռները՝ վիթխարի, հսկա, ու իրենց լռությամբ կարծես ասում են՝ մեզ պաշտպանողները մեզ պես ամուր, ուժեղ պիտի լինեին...

Մեր ավտոբուսում հիմա երգում են՝ «Արդյոք ովքե՞ր են...»... Հիմ այդ երգը լսելիս սիրտս ճնվում է ցավից, այն ցավից, որ հիշեցնում է մանկությունս ու գալիս մանկությունից... Մի տեսաժապավեն պատմում է՝ դուք էլ, այս նույն

երգերը երգելով, Արցախ էիք գալիս... Քեզ չէին կանչել զինկոմիսարիատից, այլ ինքնակամ էիր եկել: Ուղեղիս մեջ անընդհատ հնչում են ծանոթ և անծանոթ ձայներ. «Վասիլ, մի՛ գնա»: Ոչ ոք չկարողացավ քեզ ետ պահել. «Ես չերթամ, մյուսը չերթա, ո՞վ բղի պահե էս երկիրը»:

Այս տեսաժապավենում դու համուսնու ես գլխարկը ընկած ընկերներիդ առջև ու ասում. **«Մենք է՛ն երջանիկներից ենք, օր մեզի է՛ քախտ վիճակվե մեր Հայրենիքը պաշտպանելու, ուրեմն մե՛ մարդու պես էրթանք, մե՛ մարդու պես ետ գանք...»** (ընդգծումը հեղինակինն է):

Դու չեկար...

Քայց ես սպասում էի մեկ տարի, երկու, երեք, հինգ...

Սպասում էի, չնայած հիշում էի, թե ինչպես անձրևն էլ էր լալիս այն օրը, ու

նրա ձայնը խառնվում էր ընկնող հողագուղձերի կտկտոցին... Սպասում էի, չնայած քաղաքի սև պաստառներին քո անունն էլ էր ավելացել՝ «Վասիլ 34»...

Ամեն երեկո սպասում էի, որ աշխատանքից տուն կվերադառնաս... Մաման միայնակ էր վերադառնում, ու մոմի լույսի տակ Ղարաբաղի քարտեզն էր գունատված իր շրջանակում պահում «Մարտակերտ» անունը...

Քայլում ենք հիմա անտառով. ցեխ է, չորացած ճյուղերը բռնում են շորերիցս, ձեռքերս մեկ-մեկ ճանկոտում: Ինչպե՞ս էիք այստեղ մարտնչում, հայրիկ: Ընկերներդ հետո պատմում էին ինչքան էլ ստիպել են, թուրք երեխայի չես կրակել. «Ես էլ էրեխեք ունիմ...»:

Այնքա՛ն բան են պատել, հայրիկ. ամեն քայլափոխի արթնանում են այդ

հուշերը. «Վասիլը խրամատում էլ էր կարողում, որտեղի՞ց էր գրքեր ճարում... Կենսափինդ մարդ էր Վասիլը, մեզ ուժ էր տալիս նրա լավատեսությունը»:

Գուցե հենց այստե՞ղ էր, որ թշնամու գրոհի ժամանակ ասել ես. «Էս մեկից պրծանք, տղե՛ք, էլ մեզի մահ կկա...» ... Այստեղ էր գուցե, որ ընկնող արկը խլացրել էր...

Հայրի՛կ, հիմա լռել են այդ ձայները, հիմա մենք ենք աղմկում...

Հայրիկ ջան, ուրեմն մեզ մնացել է միայն պահել այն, պաշտպանել ու շենացնել, որ գոնե թշնամու ոտքերը չտորոեն այն հողը, ուր թափվել է քո և ընկերներիդ արյունը...

ԹԱՍԱՐԱ ԳՈՒԳԵՆՅԱՆ

Ուսանողը պետք է տեղյակ լինի՝ ինչ ճանապարհ է անցել ԵՊՀ-ն

ԵՊՀ պատմության քանդարանի մասին պատմող այս հարցազրույցը քանդարանի տնօրեն Ժակ Մանուկյանի հետ առաջին նյութն է «Համալսարանն ու համալսարանականը» խորագրով էջում, որտեղ ձեզ կներկայացնենք մեր բուհում զործող տարբեր կառույցների և կազմակերպությունների պատմությունը՝ այդպիսով ամբողջացնելով համալսարանի նկարագիրը տարբեր կողմերից:

-Ե՞րբ է ստեղծվել ԵՊՀ պատմության քանդարանը և ի՞նչ ճանապարհ է անցել:

-Թանգարանը 1959 թ-ին ստեղծվել է նախ որպես պատմության կաբինետ: Բնական է, որ այն պետք է կայացման ճանապարհի անցներ: Այսինքն՝ պետք է համապատասխան ցուցանուշներ, համալսարանի պատմությունը վավերացնող փաստաթղթեր, տարբեր իրեր հավաքվել: 1971 թվականին այն մտավ համալսարանի կառուցվածքի մեջ՝ որպես առանձին ստորաբաժանում: Իսկ 1980թ. վերակառուցվում է որպես ԵՊՀ պատմության քանդարան՝ իր ցուցանուշների քանակով արդեն համապատասխանելով քանդարանային չափանիշներին: Բավականին հետաքրքիր նյութեր են հավաքվել այդ տարիների ընթացքում, որոնց մի մասը, ցավոք, համապատասխան ուսումնասիրության և փաստաթղթավորման չէր ենթարկվել, բայց 2006 թ-ից սկսած, երբ ԵՊՀ ռեկտոր Արամ Սիմոնյանը համապատասխան հանձնարարություններ տվեց քանդարանին, այն վերակառուցվեց ժամանակի քանդարանային պահանջներին համապատասխան. փաստաթղթավորումն ու հավաքչական աշխատանքը դրվեց համապատասխան հիմքերի վրա:

-Ի՞նչ սկզբունքներով է զործում քանդարանը, և ո՞րն է նրա

հիմնական նպատակը:

-Մեր քանդարանի հիմնական նպատակը մշտական և ժամանակավոր ցուցադրությունների, գիտական հրատարակությունների միջոցով թե՛ ուսանողությանը, թե՛ պրոֆեսորադասախոսական կազմին, թե՛ հասարակության լայն շրջանակներին համալսարանի անցած ինը տասնամյակների բարդ ու բովանդակալից ուղուն և համալսարանական մշակույթին հաղորդակից դարձնելն է: Թանգարանը մշտապես բաց է եղել այցելուների առջև, ընդ որում՝ անվճար: Հիմա այն վերանորոգման ընթացքի մեջ է, որից հետո՝ սեպտեմբերի վերջին կամ հոկտեմբերի սկզբին, նորից լինելու է անվճար և բաց է լինելու բոլոր նրանց համար, ովքեր հետաքրքրվում են ԵՊՀ և ընդհանրապես Հայաստանում բարձրագույն կրթության պատմությամբ: Եվ նշեն, որ փոխվում է նաև քանդարանի ցուցադրության հայեցակարգը: Մենք ոչ միայն ցուցանուշներ ենք ձեռք բերում, այլև իննսուսումնասիրության հարցերի նախաշեմին հետաքրքիր հրատարակություններ ենք նախապատրաստում: Պետք է հրատարակենք ԵՊՀ իննսուսումնասիրության տարեգրությունը, արդեն վերջնական փուլում է մեր անվանի համալսարանականների հանրագիտարանը, ԵՊՀ տարբեր տարիների՝ 1919-2006թթ. ընթացքում ունեցած կանոնադրությունները և այլն: Մինչև տարվա վերջ մենք ձգտում ենք հրատարակել նաև Արցախյան պատերազմում զոհված համալսարանական ազատամարտիկներին նվիրված գրքույկը: Եվ այս ամենը գտնվում է պարոն Սիմոնյանի ամենօրյա ուշադրության կենտրոնում, որն առաջին հերթին ոգևորում է քանդարանի աշխատակիցներին:

-Մենք գիտենք, որ քանդարանը վերանորոգումից հետո ունենալու է համալսարանական զոհված ազատամարտիկներին նվիրված մշտական ցուցադրություն:

-2006-ից սկսած մենք այդ ուղղությամբ բավականին համալիր մոտեցում ցուցաբերեցինք՝ հավաքելով ոչ միայն փաստեր, այլև շատ ազատամարտիկների անձնական իրեր՝ ուսանողական գրքույկներ ու տետրեր, կիսատ դասախոսությունների նոտագրություններ, որոնք անավարտ թողել են և մեկնել ռազմաճակատ, այնտեղից ստացված տարբեր գրություններ և այլն: Մեր աշխատակիցները այցելել են համալսարանական զոհված ազատամարտիկների բնակարաններ, խնդրել են նրանց իրերը, և պետք է ընդգծեն, որ հարազատները մեծ սիրով են տրամադրել այն իրերը, որոնք լուսաբանում են մեր զոհված ազատամարտիկների կյանքի այս կամ այն դրվագը: Նշենք, որ «Վարդանանք» ռազմահայրենասիրական դաստիարակության ակումբը և նրա նախագահ Սաթենիկ Աբրահամյանը ևս մեզ օգնել են նյութերի հավաքման հարցում, որի համար մենք շնորհակալ ենք նրանց: Մենք միասին շատ գործ ունենք անելու և մեր ապագա ծրագրերի մեջ կան բազում համատեղ միջոցառումներ՝ նվիրված մեր զոհված ազատամարտիկներին:

Այսպիսով, թանգարանում այսօր արդեն հատուկ ֆոնդ է հատկացված մոտ 26 զոհված ազատամարտիկների: Իսկ ցուցադրությունը լինելու է Հայրենական պատերազմին մասնակցած համալսարանականների հետ զուգահեռ:

-ԵՊՀ պատմության թանգարանը այսուհետ ինչպե՞ս է օգնելու համալսարանական ուսանողին:

-Ցանկացած դասական համալսարան պետք է ունենա թանգարան և ներկայանա ոչ միայն իր կրթության որակով, որն, անշուշտ, շատ կարևոր է ու առաջնային, այլև իր պատմությամբ, որովհետև պատմություն ունենալ մշակակում է ունենալ համալսարանական ավանդույթ: Մեր ուսանողությանը պետք է ներկայացվի համալսարանի անցած ուղին, որը լրացուցիչ խթան կդառնա ուսանողական պարտականություններին ավելի պատասխանատվությամբ մոտենալու հարցում: Թանգարանը կծառայի իր նպատակին, եթե ոգևորի երիտասարդին և նպաստի ուսումնական գործընթացի արդյունավետ կազմակերպմանը: Օրինակ՝ վերաբացումից հետո ցուցադրելու ենք հնագիտական հարուստ հավաքածու, որտեղ իրենց դասերը կանցկացնեն պատմության ֆակուլտետի համապատասխան բաժիններում սովորող ուսանողները: Այսինքն՝ մեր թանգարանը դառնում է ոչ միայն զուտ պատմությունը ներկայացնող կառույց, այլև՝ համալսարանի ուսումնասովորական ստորաբաժանումներից մեկը: Իսկ բուհական թանգարանի առաքելություններից մեկն այն է, որ նպաստի տվյալ բուհում ուսումնական գործընթացի արդյունավետ կազմակերպմանը: Սա բավականին պատասխանատու աշխատանք է և պարտավորեցնող:

-ԵՊՀ պատմության թանգարանը ի՞նչ համագործակցություններ ունի այլ թանգարանների ու կառույցների հետ:

-Նախ մենք ունենք շատ ցուցանմուշներ, փաստաթղթեր,

որոնք վերականգնման կարիք ունեն: Այս առումով համագործակցում ենք առաջին հերթին Հայաստանի ազգային արխիվի հետ, որտեղ վերականգնել ենք 1919-ին վերաբերող մի քանի տասնյակ փաստաթղթեր: Դրանք եզակի են և պահվում են միայն մեր թանգարանի արխիվում: Բացի դրանից՝ ունենք հարուստ հնագիտական հավաքածու, որի մեծ մասը նորից վնասված էր և վերականգնման կարիք ուներ: Այս առումով էլ համագործակցում ենք ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի, ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի հնագիտության լաբորատորիայի և հնագիտության ամբիոնի հետ: Այս ամենը զուտ վերականգնողական առումով:

Բավական սերտ համագործակցություն ունենք Երևան քաղաքի պատմության թանգարանի հետ, որը մաև գործով ամրագրվեց. 2008-ի նոյեմբերին մենք համատեղ մեծ ցուցահանդես կազմակերպեցինք այդտեղ՝ «ԵՊՀ-ն երեկ և այսօր» խորագրով: Այցելուների քանակից ելնելով՝ նախատեսված մեկամսյա ցուցահանդեսը շարունակեցինք երեք ամիս: Սա առաջին և աննախադեպ ցուցահանդեսն էր թե՛ իր ծավալով, թե՛ բովանդակությամբ: Համագործակցում ենք մաև «Թանգարանների բարեկամների ասոցիացիայի» և Էրեբունի թանգարանի հետ: Առաջիկայում, երբ կունենանք մշտական ցուցադրություն, նախատեսվում է ընդլայնել համագործակցության շրջանակները:

-Պատմաբանի Ձեր կարծիքը համալսարանական զոհված ուսանող ազատամարտիկների գործի մասին:

-Նրանք այն երիտասարդներն էին, որոնց օրինակով այսօր դաստիարակվում են և պետք է շարունակվեն դաստիարակվել հազարավոր ուսանողներ: Այն, ինչ նրանք արեցին, նախ և առաջ արեցին որպես հայրենիքի զավակներ և միևնույն ժամանակ ցույց տվեցին, թե ինչպիսի հայրենասեր, ազգանվեր երիտասարդներ է պատրաստում ԵՊՀ-ն: Սա շատ կարևոր է, և թանգարանում, երբ բացում ենք համալսարանական զոհված ազատամարտիկներին նվիրված բաժին, նպատակ ունենք հազարավոր համալսարանական ուսանողների դաստիարակել հենց նրանց օրինակով, որովհետև ցանկացած ուսանող պետք է հասկանա, որ ընդամենը մի քանի տարի առաջ այդ ազատամարտիկներից յուրաքանչյուրը նստած էր այն նույն նստարանին, որոնց այսօր իրենք են նստած, բայց նրանք ամեն ինչից վեր դասեցին հայրենիքի պաշտպանության գաղափարը՝ դրա համար տալով ամենաբանկը՝ իրենց կյանքը:

-Այսօրվա ուսանողն ի վիճակի՞ է կրկնելու նրանց սխրանքը:

-Նման հերոսներ ու անհատներ ծնվում են այն ժամանակ, երբ թելադրում է պահը: Ես մեկ րոպե անգամ չեմ կասկածում, որ եթե վաղը մեր հայրենիքը վտանգվի, այս ուսանողության շարքերից էլի կծնվեն նոր հերոսներ, նոր երիտասարդներ, ովքեր հայրենիքի պաշտպանության գաղափարը վեր կդասեն անձնականից:

Մասիսը տուն բերելու ճանապարհին

1966թ., Երևան... մարտի 8, գիշեր ... Երիտասարդ մի կին՝ Ջարուհի անունով, երեք օրվա դժվարին պայքարից հետո լույս աշխարհ է բերում մի մանչուկի, ով բախտի մտածված խաղով ոչ միայն Վարդան անունը, այլև էությունը պիտի ժառանգեր: Եվ հաստատ այդ ժամանակ արդեն նորածին մայրը գիտակցում էր այն, ինչը մենք սովոր ենք լսելու այսօր արդեն բոլորիս հարազատ Ջարիկ մայրիկից. «Եթե տղա ես լույս աշխարհ եկել, ուրեմն արու ես, մեր պապերի արյունը երակներումդ, որձ, ասել է թե զինվորացու՝ ազգիդ զինվորը»: Վարդանից առաջ նույն այդ հիվանդանոցում 16 աղջիկ էր ծնվել, ուստի բժիշկը նրա ծնունդը մարտի 9-ի ամսաթվով արձանագրեց: Քանի որ մայրը Երևանի Նուրբ բրոյա գործվածքեղենի կոմբինատի գրադարանի վարիչն էր, փոքրիկ Վարդանն ինքնըստինքյան դարձավ գրադարանի մշտական այցելուն, այնուհետև՝ նաև հավատարիմ ընթերցողը: «Խաղալ» սկսել է գրքերով. դրա համար էլ հետագայում պիտի ասեր. «Ես մանուկուց սիրում եմ գրքերի հոտը»:

Սովորել է Երևանի Հ. Թումանյանի անվան թիվ 32 դպրոցում՝ լինելով ընկերների և ուսուցիչների հիացմունքի առարկան: Վերջացրել է գերազանց գնահատականներով: Նրա ավարտական շարադրությունը՝ «Ամենալավ մարդը, որին ճանաչում եմ» խորագրով, չի պահպանվել, բայց Ջարիկ մայրիկը դեռ հիշում է, որ Վարդանն այնտեղ նկարագրել էր մի հիվանդ մոր, ով որդուն Աֆղանստան է ճանապարհում: Ազգը համեմատել էր կաղնու ծառի հետ, վիրավոր, բայց կանգուն: Դեռ այն ժամանակ էր մայրը հասկացել, թե ով ով է այդ պատմության մեջ, չէ՞ որ ինքը նոր էր տուն վերադարձել վիրահատությունից: Շարադրությունն ընթերցելիս մայրական մի ներքին բնագոյով վախեցել էր որդու հետագա ճակատագրի համար: Շատ ավելի ուշ պիտի իմանար, որ 8-րդ դասարանում Վարդանն իրենից գաղտնի հաճախել է աներակումբ, Արզնիում գնացել օդապարիկների թռիչքների: Դպրոցն ավարտելուց հետո դիմել է

զինկոմիսարիատ՝ իրեն Աֆղանստան՝ դեսանտային զորամաս ուղարկելու՝ որպես իր որոշման պատճառ նշելով. **«Հայր իրավունք չունի հնոցապան ու խոհարար դառնալու: Մեզ ռազմագետ զինվորներ են պետք, դարավոր թշնամի ունենք»:** Կամավոր մեկնելով Աֆղանստան՝ մեկ տարի շարունակ թաքցրել է իր զինվորական ծառայության վայրը՝ մորն անհանգստություն չպատճառելու համար: Նամակներ է գրել՝ իբր ծառայում է Հունգարիայում: Միայն մեկ

տարի անց է Ջարիկ մայրիկը պատահաբար իմացել ճշմարտությունը, բայց այս անգամ էլ է Վարդանը կարողացել պատասխան գտնել. **«Ես հավատում էի, որ Հայոց բանակի զինվոր եմ դառնալու»:**

1986-ի մայիսին նա հետ է վերադառնում Աֆղանստանից և արդեն օգոստոսին ընդունվում ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետ՝ գրելով հիանալի քննական շարադրություն՝ «Իմ սիրած կինոնկարը» վերնագրով, որի վերջին տողերը մխվում են մարդու հիշողության մեջ. **«Կռվել ու զոհվել հայրենիքի համար մարդու սրբազան պարտքն է: Ա՛խ, երանի այն մարդուն, ով Մասիսը տուն կբերի»:**

Դրա համար էլ 1988-ի առաջին իսկ օրերից միանգամից նետվեց պայքարի մեջ՝ դիմելով միայն ու միայն գործնական քայլերի՝ մինչև վերջ էլ գերծմալով ճառերից ու նեղ անձնական շահերից: Նա ի ծնե գաղափարի ու գործի զինվոր էր: Երկրաշարժի օրերին Վարդանը մեկ վայրկյան անգամ չհապաղեց

Լենինական մեկնելիս: Այդ ժամանակ մոսկովյան մի շարք թերթեր գրեցին նրա սխրանքի մասին՝ ինչպես էր 18 օրում փլատակներից 18 մարդ փրկել:

Միշտ սիրում էր կրկնել, որ կռվելու կամքը կորցրած ազգը իրավունք չունի գոյատևելու, և որ թշնամու ամեն մի քայլը պիտի պատասխան ստանա. **«Խաղաղ, թե պատերազմի միջոցով, միևնույնն է, մեր հողերը պետք է ես վերցնենք»:**

Եվ ի զուր փորձեց Ջարիկ մայրիկը կանգնեցնել նրան.

-Ես ուրիշի երեխաներին եմ պաշտպանել, այսօր կարո՞ղ եմ տանը հանգիստ նստել ու տեսնել, թե ինչպես են իմ ազգի երեխաներին կոտորում թուրքերը:

Քո մահն անգամ ինձ ետ չի պահի, ես այնքան մահ եմ տեսել, քեզնից թանկն էլ կա. իմ ազգն է:

Ասել ու մեկնել է այլևս միայն ու միայն հայրենիքի որդու կարգավիճակով:

Հետաքրքիր է Վարդանի մականվան պատմությունը: Աֆղանստանում նա կռվել է դուշմանների դեմ, և ադրբեջանցիները, սարսափած նրա գործողություններից, նրան իրենց ամենավտանգավոր դուշմանն էին համարում և մեծ գլխագին էին նշանակել նրա համար:

Դարաբաղյան պատերազմում Վարդանն արդեն հայտնի էր հենց Դուշման մականունով: Սկզբից ևեթ մասնակցել է մարդկանց հավաքագրելու գործընթացին, որն ի դեպ հեշտ չէր խորհրդային անվտանգության կոմիտեի հսկողության ներքո: Նա գործել է նաև ընդհատակում՝ կապ պահպանելով Մոսկվայի հայ համայնքի և անվանի լրագրողների հետ: Մի քանի ամսով մեկնել է Ռուսաստան՝ գեներալ հայթայթելու: 1988-ին ղեկավարել է Աֆղանստանում ծառայած տղաների կամավորական խումբը, որ մասնակցում էր Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները պաշտպանելուն և Արցախի ինքնապաշտպանական մարտերին: Մարզել և գլխավորել է Դահրա-

զի և Բաղարայի բանակումները: Նաև գլխավորում էր Շահումյանի հետախուզությունը:

Վարդանը և՛ կռվում էր, և՛ պարապում Արցախի առաջին օրինավոր բանակի հետ, որի հիմնադիրներից էր: Այսօր ազատամարտիկի ընկերների ու զինվորների շուրթերից կարելի է լսել թևավոր խոսքի արժեք ստացած Վարդանի մտքերը: Ահա դրանցից մի քանիսը.

-Մրտցի՞ք, տղաներ: Այս հողն է, որ ձեր արյան գնով պետք է պաշտպանեք: Մրտե՛ք, որ հայրենի հողի քաղցրությունը զգաք, հողի...

Հողը նույնիսկ եղբայրը եղբորը հենց էնպես չի տալիս, հողը արյամբ են նվաճում:

Այս երիտասարդ նվիրյալին ընկերները նույնացրել են Հայոց ռազմի աստծո հետ, ընդգծել նրա ցեղահաղորդ լինելը՝ Վարդանին նկարագրելիս մշտապես Նժդեհին հիշելով՝ համարելով վերջինիս գաղափարների իսկական կրողը (ի դեպ, ընկերների պատմելով՝ նա երկու մեծություն էր ճանաչում՝ Նժդեհին ու Նիկոլ Դումանին): Վարդանին ներկայացնում են թե՛ որպես սկզբունքային, ազնիվ, մարդասեր ու հայրենասեր, հավասարակշռված ու զուսպ մարդու, թե՛ որպես հիանալի ռազմագետի, մեծ հրամանատարի ու առաջնորդի, ով ռազմի դաշտում դառնում էր կրակոտ ու առույգ՝ ոգեշնչելով զինվորներին: Նրանից կարելի էր շատ բան սովորել: Դպրոցում «շտապօգնություն» մականունը ստացած Վարդանը հայրենիքի համար էլ այդպիսին դարձավ՝ մշտապես կրկնելով. **«Պիտի կռվենք մինչև վերջ, պիտի ապրենք բոլորս միասին մինչև վերջ»:**

Ահա թե ինչպես է նրան բնութագրում գեներալ-մայոր Արկարի Տեր-Թադևոսյանը (Կոմանդոս).

-Դուշմանը մարտի դաշտում համարձակ էր, նախածեռնող: Նա միշտ

այնտեղ էր, որտեղ պահանջվում էր առավելագույն պատասխանատվություն ու համարձակություն:

Նրա մարտական ուղին սկսվում է Իջևանի, Դիլիջանի, Նոյեմբերյանի, Տավուշի, Գորիսի, Կոռնիձորի ինքնապաշտպանական մարտերով, այնուհետև Երասխավանի սահմանների պաշտպանություն, հետո ինքնապաշտպանական մարտեր Շահումյանում, Մարտակերտում, Ասկերանում, որոնց հաջորդում են Լեւոնոյ, Կրկժան, Բուզլուխ, Ջառիլու, Բերդաձոր, Լաչին, Շուշի: Եվ սա դեռ ամբողջը չէ:

Այս պարզ ու հասարակ թվարկման ներքո բազում պատմություններ կան թաքնված, որոնք Վարդանի քյախոս լինելու պատճառով հիմնական

նում ականատեսների միջոցով են պահպանվել, ովքեր մեծ ոգևորությամբ են պատմում Վարդանի մարդկային ու մարտական սխրանքները:

Հիշե՛նք դրանցից մի քանիսը:

Պատմում են, թե ինչպես Խոջալուն ազատագրելիս ցուրտ ձմեռով անտառ փախած ազերի մայրերին Վարդանը գտնում ու խնամում է, հետո ճանապարհում, որ անվտանգ հասնեն յուրայինների մոտ: Ընկերները մի որոշ ժամանակ այդ արարքի համար նեղացել են նրանից, բայց Վարդանը պատերազմի իր անբեկանելի օրենքներն ուներ. **«Իմ պատերազմում կանայք ու երեխաներ չպետք է զոհվեն, եթե այս մանուկը մեծանա ու նորից գենք վերցնի, ի՞նչ է պատահել, այդ ժամանակ էլ իմ որդին գենք կվերցնի»:**

Պատմում են նաև, որ Լեւոնոյի ա-

զատագրության ժամանակ Վարդանը մի պարկ փողով այրել է թշնամու տունը: Իսկ Լեւոնոյն ազատագրել էր առանց զոհերի, ընդամենը երկու վիրավորով: Պատերազմի ժամանակ նա անտարբեր էր փողի ու շահի նկատմամբ: Եվ երբ նրան պաշտոն էին առաջարկել, նա հրաժարվել էր՝ պարզաբանելով՝ **«Աթուռի ժամանակ չէ, ես զինվոր եմ, ազգս պատերազմի մեջ է, իմ տեղը կռվի դաշտում է, ես այնտեղ ավելի պետք եմ...»:**

Երբ ազատագրվում էր հերթական տարածքը, Վարդանին տուն է առաջարկվում, բայց նա Շուշիից էր ուզում: Դեռ 88-ին էր որոշել, որ առաջինը պիտի մտնի Շուշի և Լաչինով տուն գնա: Հաճախ ինքնամոռաց կրկնում էր՝ չքնա՛ղ Շուշի: Հեռու չէր այն օրը, երբ Վարդանի նվիրական երազանքը պիտի իրականություն դառնար: Երբ մայիսի 9-ի լուսաբացին մեր զինվորները մտան քաղաք, և զինապահեստի վերածված Ղազանչեցոց եկեղեցու գլխին ծածանվեց եռագույնը, Վարդանը որտեղից որտեղ շամպայնի մի շիշ է ձարում, իրեն զցում գերեզմանոց և շամպայնը կաթիլ առ կաթիլ լցնում պապերի շիրիմներին ու խաչակնքում. **«Մե՛ր պապեր, Շուշին ազատագրված է, հանգստացե՛ք»:** Բայց Շուշիում Վարդանի սխրանքը սրանով չի ավարտվում: Նա մտածում էր Շուշի տանող ճանապարհը փակելու և Լաչինի ազատագրման մասին, որ թուրքերը օգնություն ստանալուց հետո չվերսկսեին հարձակումը քաղաքի վրա: Պետք էր ակնապատել Շուշի-Ջառիլու ճանապարհը, որն էլ Վարդանն իրականացնում է ընկերների հետ՝ ակնհայտ վտանգն աչքերի առաջ: 1992-ի մայիսի 14-ին, երբ սկսվում է թշնամու գրոհը, նրանք արդեն հասցրել էին ավարտել իրենց գործը: Երեք օրվա դաժան մարտերով ամրապնդվում է Շուշիի հաղթանակը՝ դուռ բացելով դեպի Լաչին, որի ազատագրումից հետո բարձրացել էր մետաղաշեն «Լաչին» տառերի վրա և հիացել վերևից բացվող տեսարանով:

Շուշիում եկեղեցու կողքին մի

տուն էր վերցրել և մտադիր էր պատերազմի ավարտից հետո տեղափոխվել այնտեղ, չնայած որ կանխագույն էր իր մահը: Նա գիտեր, որ իր նմանները պատերազմից հետ չեն գալիս: Բայց և վստահ էր, որ իրեն զնդակ չի դիպչի, եթե զոհվի, միայն դավադիր ականից կլինի: Կանխագույն էր, այո՛, և երբ հուլիսի 3-ին պիտի գնային տարածքն ուսումնասիրելու, ընկերներին պատվիրել է.

-Եթե մեռնեմ, գեղեցիկ հագնված, զինվորին վայել կեցվածքով կգաք, լաց չլինեք, գլխիս տակ էլ դաշույն կդնեք, որ այնտեղ էլ անարդարությունների դեմ պայքարեմ:

Անգամ մորն էր նախապատրաստել, երբ Շուշիի ազատագրումից հետո կարճ ժամանակով տուն էր մտել.

-Մա՛մ, ես այս անգամ քեզ ծերացած եմ տեսնում: Աշխարհում ինձ համար ամենաթանկը Տիգրանն է /եղբայրը/, իսկ Ղարաբաղը Տիգրանից էլ թանկ է: Ղարաբաղ կորցնելով՝ Հայաստան ենք կորցնում:

Նա գիտեր, որ շատ է պետք այդ պատերազմին և անում էր իր լավագույնը՝ փոխարենը հայրենիքից ընդամենը երկու մետր հող ակնկալելով. **«Մարմինս մաշելու է հողը, ավելի լավ է՝ ես այն մաշեմ հանուն Արցախի: Ավելի լավ է ապրեմ 25 տարի ազգիս համար, քան 100 տարի՝ ինձ համար»:** Սակայն թե՛ իր, թե՛ հայրենիքի համար ընդամենը քսանվեցն էր ապրելու:

1992-ի հուլիսի 3-ին Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մյուրիշեն գյուղի մոտակայքում արդեն կանխատեսված ականի պայթյունից ընկնում է

Վարդանն իր երկու ընկերների՝ Արմենի ու Արայիկի հետ:

Թվում է՝ դրանից հետո Ջարիկ մայրիկն այլևս կկորցներ իր հավատն ու ապրելու կամքը: Բայց, չէ՛, նա Վարդանի մայրն է և գտել է թե՛ մեզ, թե՛ իրեն փարատելու ամենաիմաստուն բանալին. «Ես հպարտ եմ, քանզի ժամանակի պատահական անցորդներն անհետ ու անհայտ են լինելու, դու հավերժ ես, ազգայինն ես, պատմությանն ես, ապագայինը»:

Բնությունը շատ բան էր խտացրել Վարդանի մեջ՝ զինվոր, բանաստեղծ, հետախույզ, ուսուցիչ, հրամանատար, բժիշկ, երգիչ, քանդակագործ... Այսպիսին Վարդանը կմնա իրեն ճանաչողների հուշերում, իսկ պատմությունը նրան կարծանագրի որպես 2-րդ գումարտակի փոխհրամանատար, ՊԲ կապիտան /հետմահու/, 1-ին, 2-րդ, 3-րդ մոտոհրաձգային գումարտակի հիմնադիրներից:

Հետմահու պարգևատրվել է ԼՂՀ «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի շքանշանով, «Շուշիի ազատագրման համար» մեդալով, «Մայրական երախտագիտություն Արցախի քաջորդիներին» հուշամեդալով:

Երևանի Գարեգին Նժդեհի 56 հասցեում գտնվում է Վարդանի անվան տուն-թանգարան-գրադարանը, որի ամեն մի անկյունում լույս ու ջերմություն կա: Այդ տանը մի սրբազան երկյուղածություն է իջնում վրադ, մանավանդ, երբ հերոսի մեծադիր նկարի առջև տեսնում ես նկարներն այն փոքրիկների, ովքեր հերոսի պատվին Վարդան անունն են կրում: Նրանք ա-

զատամարտիկի մտերիմների որդիներն են, որոնց իրենց ծնողները որպես Ղուշմաններ են դաստիարակում: Ինչպես կասեր Ջարիկ մայրիկը. «Քո անունով երգեր են գրվում, քո անունով որդիներ են ծնվում»:

Վարդանը շարունակում է ապրել նաև Շուշիում, որտեղ նրա անունով փողոց կա, որով առաջին անգամ քաղաք է մտել...

Քո մահվանից արդեն 17 տարի է անցել, իմ սիրելի՛ բարեկամ, և դու շարունակում ես մնալ նույն 26 տարեկան խենթը, ով բոլոր ժամանակների երիտասարդների հետ շարունակելու է խոսել նրանց հարազատ լեզվով՝ մնալով նույն քաջն ու իմաստունը:

Շնորհակալ ենք քեզանից քո ամենակենդանի ներկայության համար...

Հ.գ. 2006-ին լույս է տեսել Ղուշման Վարդանին նվիրված «Ջրույց որդուս հետ» խորագիրը կրող գիրքը: Այն պատմում է այս ազատամարտիկի կյանքի պատմությունը՝ հուշերի, նամակների, մամուլից քաղված նյութերի, անկեղծ զրույցների, Վարդանի շարադրությունների ու նամակների, այլևայլ փաստաթղթերի տեսքով:

Նշենք, որ Ա. Եդիգարյանի «Մե՛ր, պապե՛ր, Շուշին ազատագրված է, հանգստացեք» (1997) խորագրով վավերագրական վիպակից հետո սա Վարդանին նվիրված երկրորդ գիրքն է:

ՆԱՐ ՎԱՐՂԱՆՅԱՆ

Վարդանանց հերոս ոգով բոցավառ, Աջքերում կրակ, հոգին անխռով, Բոպեները կյանքի՝ ջահեր մշտավառ, Դարձյալ կընծայեն ազգին անվրդով: Ակունքից այս վես, ինչպես ռազմիկներ, Նախնյաց ոգեղեն երթով տոգորված՝ Ասպարեզ կելնեն բոցաշունչ հայեր՝ Նույնքան մտահոգ բախտով հայրենյաց, Քայլերգով հուժկու, երթով փառապանծ:

ԼՈՒՍԻՆԵ ՍՏՓԱՆՅԱՆ

Ծիծաղի և արցունքի միջից

տպավորությունն այնպիսին է, որ միասին են մեծացել, հայրն է մե-

Սիրելի՛ ընթերցող, այսուհետ մենք կունենանք «Կենդանի կամուրջներ» խորագրով էջ, որտեղ Ձեզ կժանոթացնենք համալսարանական զոհված ազատամարտիկների հարազատներին: Չէ՞ որ նաև նրանց միջոցով է հնարավոր պատկերացում կազմել ազատամարտիկներից յուրաքանչյուրի մարդկային կերպարի ու անցած ճանապարհի մասին՝ հաղթահարելով ներկայից դեպի անցյալ ձգվող շատ կարևոր կամուրջներ: Բացի այդ կարևոր հանգամանքից՝ մեր բոլոր ազատամարտիկների հարազատները հետաքրքիր զրուցակիցներ են և մշտապես սովորեցնելու բան ունեն երիտասարդներիս ոչ միայն իրենց խոսք ու զրույցով, այլև ապրած կյանքով ու հաճախ նաև իրենց լուռ ներկայությամբ: Մեր առաջին հյուրը Տիգրան Սարգսյանի այրին է՝ Լուսինե Սարգսյանը, ով իր անսահման կանացիությամբ ու առաքինությամբ, որդու՝ Արգիշտիի նկատմամբ ունեցած անձնավորությամբ և Տիգրանի հանդեպ տածած չխամրող սիրով հայ կնոջ այն կատարելատիպերից է, ում մեր այս խառնակ ու դժվարին ժամանակներում, երբ խախտվել են բոլոր նվիրական չափանիշները, կցանկանար նմանվել յուրաքանչյուր հայ աղջիկ:

Մեր հարցազրույցի կենտրոնում և՛ Լուսինեի սովորական առօրյան էր, և՛ Արցախ կատարած ուղևորության ընթացքում նրա ունեցած արումներն ու խոհերը: Լուսինեն Ղարաբաղում եղել է երկու անգամ, երկուսն էլ «Վարդանանք» ակումբի հետ, որը նրա բնորոշմամբ մի բանակային ջոկատ է՝ տ.Սաթեմիկի գլխավորությամբ: Ու չնայած սերունդների տարբերությանը՝ նա այս անգամ էլ իրեն զգում էր այնքան վստահ, որքան նախորդ անգամ, քանի որ ուսանողները նույն խորությամբ էին հասկանում հայրենասիրություն կրչվածը և՛ այն ժամանակ, և՛ այսօր: Առաջին անգամ Արգիշտին փոքրիկ էր, և ճանապարհորդությունը մի քիչ ծանր էր՝ ի տարբերություն երկրորդի, երբ նա Արցախ մտավ արդեն համալսարանական (սովորում է ԵՊՀ իրավաբանության ֆակուլտետում, որտեղ սովորել է նաև Տիգրանը) որդու հետ: Լուսինեի համար շատ դժվար էր նկարագրել այն ապրումները, որոնք նա ունեցել էր այդ ուղևորությունների ընթացքում: Թերևս ամեն ինչ նրա փոխարեն ասում են ժամանակ առ ժամանակ աչքերում հայտնվող ու անհետացող արցունքները: Դրանք նաև փաստում են այն, որ Լուսինեն դեռ չի հաղթահարել Տիգրանի կորստի ցավը, որն, ըստ իր խոստովանության, խանգարում է ամբողջությամբ ներկայացնել ու բացահայտել Տիգրանի կերպարը:

Ի՞նչ գծեր է ժառանգել Արգիշտին հորից: -Արգիշտին շատ նման է Տիգրանին, անգամ շարժումն է: Երեխան չորս ամսական էր, երբ զոհվեց Տիգրանը, բայց

ծացրել որդուն:

-Դուք կապ ունեցել եմք Արգիշտիի՝ բուհի և ֆակուլտետի ընտրության հարցում:

-Ես իմ տված դաստիարակությամբ ավելի վաղ ժամանակից եմ ուղղորդել դրան: Երեխան մեծացել է մի ընտանիքում, որտեղ պատերն էլ են շնչում Տիգրանի մասին և անվերջ, անընդհատ:

-Դուք այսօր բուռն ստեղծագործական կյանքով եք ապրում: Մի փոքր կպատմե՞ք ձեր գործունեության մասին:

-Դեռ 1989-ից աշխատում եմ Խամաճիկների պետական թատրոնում, որ ստեղծվել է 1987-ին: Հնարակներից եմ: Աշխատել եմ՝ համատեղ ավարտելով Թատերական ինստիտուտի մարիոնետների բաժինը: Այսօր զբաղված եմ գրեթե բոլոր ներկայացումներում: Սպասվում են նոր մանկական ներկայացումներ՝ բարեբախտաբար, նոր լուծումներով: Ես դրան շատ սպասում եմ՝ որպես մասնագետ:

-Դուք ե՞ք ընտրել Ձեր մասնագիտությունը: Այն արտացոլում է Ձեզ:

-Այո՛: Տիպով էլ եմ ես այնպիսին: Երևի բոլոր աղջիկներն ու տղաներն էլ իրենց կյանքում ուզեցել են դերասան-դերասանուհի, երգիչ-երգչուհի դառնալ: Ես էլ փորձել եմ հայելու առաջ, բայց համարձակ քայլերի չեմ գնացել, որովհետև հասկանում էի, որ բեմում կենդանի պլանով ինձ այնքան հարմար չեմ զգում, իսկ երբ զարգացավ մարիոնետի գաղափարը, հասկացա, որ դա է իմը:

-Որո՞նք են Խամաճիկների թատրոնի առանձնահատկությունները:

-Մեր թատրոնի առանձնահատկությունը տիկնիկն է, որի միջոցով դու փոխանցում ես ասելիքը: Տիկնիկն էլ կերպար է, պարզապես արդեն դաջված ինչ-որ մի կերպարանքով, որով ինքը և՛ ծիծաղում է, և՛ լալիս: Այսինքն՝ ասելիքը այնպես պետք է հաղորդես, որ չնայած տիկնիկի ծիծաղկոտ կերպարանքին՝ հանդիսատեսը դրա մեջ լաց տեսնի անհրաժեշտության դեպքում: Դա շատ հետաքրքիր է և անվերջանալի ստեղծագործական աշխատանք է պահանջում:

-Դժվար չէ՞ մանուկներին մատչելի դարձնել այդ արվեստը:

-Չէ՛, բացարձակ: Ասեմ, որ ամենամանկեղծ հանդիսատեսը մանուկներն են: Այսինքն՝ երբ լավ է, լավ են արձագանքում, վատ է, չեն արձագանքում. դա նշանակում է՝ կամ չհասկացավ, կամ չհավանեց, որը չես ասի մեծահասակների մասին, ովքեր վերապահորեն են մոտենում հարցին, և չես հասկանում դու հասցրե՞լ ես ասելիքդ իրեն, թե՞ ոչ, որովհետև նա կարող է ուրիշ բան հասկանալ, բայց քեզ ուրիշ բան ներկայացնել:

-Շատ է այսօր խամաճիկ սիրող հանդիսատեսը:

-Այսպես ասեմ, քիչ չեն բարձրաճաշակ հանդիսատեսները. խամաճիկ սիրելու համար պետք է պատրաստ լինել դրան:

-Ձեր ամենասիրելի ներկայացումը:

-Սիրելիները շատ են, և ես ամեն անգամ այնպես եմ խաղում դրանք, ինչպես առաջին կամ վերջին անգամ: Կառանձնացնեմ «Աշխարհի արարումը» և «Յուլյաի աստղ» ներկայացումները և ոչ թե նրա համար, որ իմ աշխատանքն այդտեղ շատ է, այլ որ ռեժիսորի աշխատանքն է բարձր գնահատականի արժանի: Կուզեմայի, որ ցանկացած մարդ այդ ներկայացումները նայեր ճաշակի զարգացման համար, որը շատ կարևոր է:

-Ունե՞ք սիրելի կերպար:

-Եթե ասեմ մանկականներից, կլինի գայլը: Ի դեպ, ես տարբեր ներկայացումների մեջ եմ գայլ խաղում և երկու գայլն էլ շատ եմ սիրում: Այսպես ասեմ, մեզ մոտ տիկնիկներն են ասում, որ մենք իրար մարսել ենք, դարձել ենք մի մարմին:

-Այս տարի Ձեզ շնորհվեց ԳԳ վաստակավոր արտիստուհու կոչում: Դա ինչ-որ բան փոխե՞ց Ձեր մեջ:

-Չէ, բացարձակ: Ես միշտ էլ ներկայացման մտել եմ այնպես, որ դրանից ավել հնարավոր չէ պարզապես: Ես երբ մտնում եմ կերպարի մեջ (որը ձեռքի շարժում չէ միայն, ինչը երևում է առաջին հայացքից, և որը հաճախ այդպես էլ մեկնաբանում են), այն սկսում է ինձ տնօրինել, երբ ես կերպարի հետ աշխատում եմ, կորչում է սահմանը, ու ես արթնանում, վերադառնում եմ այն ժամանակ, երբ ներկայացումը վերջանում է:

-Կանացիության ձեր գաղտնիքը:

-Համբերատարությունը: Այդտեղ բնության մատն է խառը:

-Ի՞նչ է փոխվում Ձեր մեջ Ղարաբաղ կատարած այցելությունից հետո:

-Փոխվում են արժեքները կյանքի նկատմամբ, կտրուկ են փոխվում: Ամեն հայ ինքն իրեն վերագտնելու համար պետք է մի այդպիսի շրջագայություն անի՝ կյանքն իմաստավորելու համար: Այդ ուղևորություններից հետո իմ հիշողության մեջ մնում է ամեն ինչ, որովհետև չհիշելու բան չկա: Այս անգամ ինձ համար հիշարժան էր ակումբի ու Կոմանդոսի հանդիպումը, նրա հոգատար վերաբերմունքը: Համենայն դեպս ես դեռ չէի տեսել նրան այդպիսին. կարծես բոլորի հայրը լիներ: Հիշարժան են նաև ամեն անգամ կազմակերպվող ծառատունկերը: Ես մասնակցում էի արդեն երկրորդ անգամ և հույս ունեմ, որ հաշիվս պետք է կորցնեմ: Սա իմ ցանկությունն է, նպատակը, երազանքը:

-Երբ ամուսնանում էիք Տիգրանի հետ, պատկերացում էիք, որ Ձեզ սիրող տղամարդը ի վիճակի է հանուն հայրենիքի լքել Ձեզ:

- Չէ, երբ ամուսնանում էի, ամբողջ խորությամբ չէի հասկանում, որ վտանգված է ոչ միայն Տիգրանի, այլև բոլորի կյանքը: Ամեն բան արվում էր, որ ամեն բան չիմանայի: Իրականում վտանգն ավելի մոտ էր, ավելի սարսափելի, քան ես գիտեի: Ես նաև չգիտեի, որ պաշտպանված եմ այդ ամենից: Այդ ամենը պարզ դարձավ միայն Տիգրանից հետո:

-Արգիշտիի դաստիարակության հարցում Տիգրանի օրինակը որքանով է օգնում Ձեզ: Չե՞ք վախենում, որ անհրաժեշտության դեպքում նա կրնի հոր ուղին:

-Այս անգամ Արցախ կատարած ուղևորության ժամանակ, վախեցա՝ տեսնելով իր ոգևորությունը. այնպիսի տպավորություն էր, որ ինքն արդեն զենք է ման գալիս՝ հայրենիքը պաշտպանելու համար:

-Ազատամարտի ու նրա մասնակիցների կատարած գործերի գնահատման առումով հասարակության ներկայիս վերաբերմունքը գոհացնու՞մ է Ձեզ :

-Հասարակությունը տեղյակ չէ և լավ չի ճանաչում մեր ազատամարտիկներին: Նախ շատ քիչ բան է մատուցվում: Ամեն հերոսի մասին ինչ-որ սրտաբուխ հոդվածը կամ փոքրիկ ֆիլմը չեն կարող ամբողջությամբ ներկայացնել նրանց տեսակը, արարքը, սխրանքը: Իհարկե, տեղյակ մարդիկ կան, բայց նրանք շատ քիչ են: Եվ սա բնավ հոգս չէ, որ ուզում ենք պարտադրել մարդկանց, այլ ուզում ենք փրկել նրանց հոգիները: Այսօր մեր ազգին ամենաառաջին հերթին անհրաժեշտ է պինդ կանգնել հողին, պատրաստ լինել գիտելիքներով, հասկանալ ինչքան է մեզ տրված և ինչու: Գոնե պետք է իմանալ, թե ովքե՞ր են մեզ համար ներդրումներ արել: Ուստի ես շատ կարևորում եմ «Վարդանանք» ակումբի գոյության փաստը: Ուզում եմ, որ այս երիտասարդներն իրենց հետևից շատ մարդ տանեն: Եվ եթե անգամ ակումբից դուրս իրենք ուրիշ ոչ մի տեղ չչարունակեն, ապա գոնե կդաստիարակեն իրենց երեխային և իրենց տանը կունենան այդ ակումբը: Բայց տխուր է ասել, որ ես նման ուրիշ օրինակ չունեմ, հնարավոր է՝ կա, բայց ես չգիտեմ: Եվ եթե իմ տղան Պոլիտեխնիկում էլ սովորեր, ես դարձյալ պիտի այս ակումբ բերեի:

-Ի՞նչ նպատակներ ունեք առաջիկայում, հավատում եք լավին:

-Հավատում եմ, ես մարդու մի տեսակ եմ, որը մի փոքր բանից էլ ուրախանում է, փոքրիկ ձեռքբերման մեջ էլ մեծ խորհուրդ է տեսնում: Գիշտն ասած, պլանավորած շատ հեռավոր նպատակ ունեմ, բայց այնքան հեռու է թվում, որ երազանքի է նման: Ուզում եմ, որ գեղարվեստական ֆիլմ լինի Տիգրանի մասին, որի հերոսուհին ես կլինեմ:

ԱՐՓԻ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Պատերազմն ավարտվել է Արցախում, դադարել են կրակոցները, բայց դրանց հետքը նկատվում է ամենուրեք: Զգացմունքներս՝ դրական ու բացասական, խտացել ու լցրել էին այդ երեք օրերի յուրաքանչյուր ակնթարթը: Հոգումս կային և՛ հիացմունք, և՛ արցունքներ, և՛ հպարտություն, և՛ աղոթք, իսկ հիմա միայն կարոտ, կարոտ, կարոտ...

ԼԱՏԱԼՅԱ ԾԱՏՈՒՅԱԼ

6 ←

Հաջորդ օրը ուսանողներին սպասում էր N գործարանի հրամանատար գնդապետը Այդինյանը: Շարունակում ենք ճանապարհը... Շոգ է, արտակարգ շոգ: Շուշիի գոյ ու շոյող եղանակից հետո կարծես ընկանք հնոցը: Հեռվում երևացին բերդապարիսպներ. Ասկերանի բերդն էր: Ա՛յ քեզ հսկա... Շարունակում ենք ճանապարհը. հեռվում երևացին գործարանի շենքերը: Մեկ-երկու րոպե սպասելուց հետո հյուրընկալորեն բացվեցին դարպասները, և մենք մտանք

գործարան: Այդ շոգ ու կրակին տարածքը ծածկված էր հատուկ խնամքով գծված կանաչ գազոններով, ծաղկած վարդենիներով, մատղաշ ծառերի կանոնավոր շարքերով: Ամհիջապես երևում էր հոգատար ձեռքերի առկայությունը: Ձորամասի հրամանատարի ուղեկցությամբ մտանք զոհվածների ննջարան-սենյակ, ուր կատարյալ կարգ ու կանոն էր տիրում, պատի ցուցանակին գրված էր նրանց անուն-ազգանունները, ովքեր հավերժ ծառայելու են այս գործարանում: Ուսանողները մեծ ուշադրությամբ լսեցին հրամանատարի գրույցը գործարանի անցած ուղու, զինվորների առօրյայի, գերժամանակակից զենքերի և այլնի մասին: Հետո նա մանրամասնորեն պատասխանեց ուսանողների հարցերին:

Առավել հետաքրքրականը այցելությունն էր սահմանային դիրքեր... Խրամատներ, անվերջանալի թվացող խրամատներ... հերթապահի հրամանատարը խորհուրդ չտվեց բացել դիտանցքերը. «Վտանգավոր է,- ասաց նա, -դիպուկահարները կարող են կրակել ու վերջ...»:

Իհարկե, այս փխրուն հրադադարն ավելի լավ է, քան պատերազմը: Ձիգ կանգնած են դիրքապահ զինվորները. թշնամին չի կարող մի փոքր անգամ առաջ շարժվել...

Աղղամ... գտնվում է Արցախի հարթավայրում, հիշատակվում է 18-րդ դարից... Ավերակների մեջ այս ու այն կողմ ծաղկած նռնենիներ են՝ բոսորագույն ծաղիկներով, թզենիներ, թթենիներ, տեղ-տեղ երևում են խաղողի վազեր, առանձին տեղանքներում հավասարաչափ տնկված նռնենիների մատղաշ այգիներ են: Երևի կգա ժամանակն ու Արցախի հարթավայրը կվերածվի հսկայական նոռուտի... Իսկ հիմա մենք շարժվում ենք մի տեղանքով, որ մեկ-երկու տասնամյակ առաջ Աղղամ էր կոչվում, մի վայր, ուր ազերիները ազատորեն զենք էին վաճառում, իսկ ինտերնացիոնալիստ պետությունը ինտերնացիոնալիզմ ու եղբայրություն էր «ծախում»...

Արևի բարկ ճառագայթների տակ լարված աշխատում են հնագետները. Տիգրանակերտն է, ազերիների բնիկ լիմելու առասպելը մի անգամ ևս դատարկ պղպաղակի պես հոսք ցնդեց...

Քիչ անց ուսանողների հոգնաբեկ խումբը հանգրվանում է գործարանի ճաշարանում...

Հսկայական ճաշարանի կամարների տակ աշխույժ չիչխկում են հարյուրավոր գոլներ, ոչ ոք ախորժակի պակասից չի զանգատվում, ոչ զինվորները, ոչ էլ՝ համալսարանականները: Ճաշն, իրոք, հրաշալի է... Շնորհակալություն հայտնելով՝ ուսանողները բաժանվում են գո-

րամասից: Կրկին վանք գյուղում ենք. կապույտ, երազային երեկո է...

Վանքի հնարամիտ բնակիչները ազերիական ավտոմեքենաների համարանիշերով ցանկապատ են կառուցել գյուղի կենտրոնում գտնվող նավ-հյու-

րանոցի ու նրան կից ամառային բաց համերգասրահի մատույցներում: Կոմանդոսը համերգ է նախաձեռնել վարդանանքցիների համար, որին մասնակցում է նաև գյուղի երիտասարդությունը: Բոլորը խանդավառությամբ պարում են ավանդական «Քոչարին» ու ժողովրդական այլ պարեր:

Վաղ առավոտյան ավտոբուսները շարժվում են Բերձոր: ԵՊՀ-ին հատկացված հողակտորում ծառատունկ է: Թաղարներով երևանից բերված ծառերը տնկվում են հատուկ փորված փոսերում: Ծառատունկին մասնակցում են նաև ԵՊՀ ռեկտոր Արամ Սիմոնյանը և ռեկտորատի անդամները, ովքեր եկել էին մասնակցելու Ստեփանակերտի համալսարանի կազմակերպած համաժողովին:

Ծառատունկից հետո «Վարդանանք» ակումբի անդամները ուղևորվում են Ծիծեռնավանք, որից հետո ավտոբուսներն ուղղություն են վերցնում Երևան:

Ամառային նրբագեղ մթնշաղ էր... Մեսրոպ-Սահակ արձանախումբը հայրական ջերմությամբ դիմավորում է վարդանանքցիներին...

ՔԵՅԹԻ ԳՈՒՆԴԱԿՉՅԱԼ

Սիրելի՛ ընթերցող, մեր թերթը հարստացել է ևս մեկ էջով, որտեղ կներկայացնենք արդի հայ քնարերգության պատառիկներից՝ ցրելու համար այն տարածված մտայնությունը, թե այսօր Հայաստանում գրականություն չի ստեղծվում: Էջը կսկսենք արցախցի մեր հայրենակիցների ստեղծագործություններից՝ հավատարիմ մնալով այս համարի թեմային ու բովանդակությանը:

ՏԱՂ ԱՐՑԱՆԻՆ

Գարնան խոնավ հունդ ու հերկի
Բույր է գալիս քո հողից,
Հնձած խոտի, գինու եռքի
Բույր է գալիս քո հողից:
Կաթուկ հոնի, մոշ ու մոռի
Բույր է գալիս քո հողից,
Քրտնած եզան, հորովելի
Բույր է գալիս քո հողից: ...
Մոր ծոցի պես կաթի, մանկան
Բույր է գալիս քո հողից,
Կյանքի, սիրո, հայրենի տան
Բույր է գալիս քո հողից...

ՀՐԱՉՅԱ ԲԵԳԱՐՅԱՆ

CREDO

Ինձ համար մեռած է այն օրը,
Երբ դատարկ տողի են հանդիպում,
Ընտրում են հին ձևը թե նորը՝
Խոր պիտի լինի միտքն ու դիպուկ:
Ձևի չէ, այլ մտքի համար էր,
Որ մի օր Լորկային կախեցին:
(Պոեզիան եզան պես համառ է...
Անտաղանդ տողերից վախեցի՛ր):
Ինձ համար չի՞ք երգը պարզունակ,
Ինձ համար սուրբ են այն տողերը,
Երբ մտքի սուր խոփը շարունակ
Հերկում է անմշակ հողերը:

ՆՎԱՐԴ ԱՎԱԳՅԱՆ

Այսօր իմ խոսքը ներշնչանքի փակուղուն է բախվում
և ընթանում դեպի անդունդը հրապարակախոսության:
Այնինչ կա մի ճանապարհ,
որով առաջանալով՝ են հայտնվում են
իմ տեսողության սահմանից ա՛յն կողմ...
Ես ինձ չեմ շրջանցում: Ես ինձ հաղթահարում եմ
արյան կաթիլներով, / որոնք որոնող աչքերն են / իմ
ճանապարհի:
Ոգու / թելերով առնչվում եմ հասարակության
կյանքի քառսին՝ բացահայտելով ակունքներ /
զգացողության...
Մա՛րդը... Ահա՛ իմ երազը / և դու՛ռը իրականության...
Անհայտը / իմ բառերի հասցեն է, որ ջնջվում է հաճախ
ճառագայթով / ներշնչանքի...
Այսօր իմ խոսքը փակուղուն է բախվում անհայտի...
Անցնող վայրկյանները քանդակում են / հմայքներ /
Ապագայի...
Այսօր իմ խոսքը ներշնչանքի փակուղուն է բախվում
և ընթանում դեպի հայացքը / ճանապարհի:

ՈՐԲԵՐՏ ԵՍԱՅԱՆ

ՔԵՈՓՍ ԲՈՒՐԳԻ ԱՌԵՂԾՎԱԾԸ

Ես բացարձակապես չեմ սիրում գնալ ոչ մեկի
հետքերով.- / եթե բույնը ընդառաջ չգնա հավքին,
ապա հավքը որքան էլ
թևին տա, / բույն չի հասնելու ոչ մի անգամ: ...
Եթե մարդ չի հիվանդանում՝ ճշմարտությունը չասելուց,
կամ չի ստանում, առնվազն, արյան զեղում,
ուրեմն, առանց այլևայլության, ամառողջ ենք բոլորս:
Եթե ամեն բառ բացվելիս չի բուրում մաքրությանը
դժվարահասության,
գիշերաճամփան դառնում է սովերների անվերժանելի
առեղծված՝ Քեոփս բուրգին չհասած,
որի ջրով լողացած ծաղիկները չեն թռչում, իսկ ծերերը՝
ջահեղանում են: ...
Եթե քո առագաստները Արցախի լեռներն են՝ պարզված
ամհանգիստ հորիզոնին,
Թարթառի ափին հավաքիր Մոցարտին կանխած
մեղեդիները՝
երկնուղեջ ծառ դարձած սրնգի,
որը, հովիվը խրել էր հողի մեջ՝ ջրահարսին գրկելու
պահին...
Ես բացարձակապես հետքերով գնալ չեմ սիրում,
եթե նույնիսկ իմը լինեն այդ հետքերը, / որովհետև
թեմ ուզում կորցնել իմ հեքիաթը և ուզում են անպայման
հասնել:

ՎԱՐԴԱՆ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Ամեն ինչ կթողնեմ / այսպես խճճված, / և մաքուր-
մաքուր
Մոր օր կգծեմ, / ու կհմարեմ / մի փոքրիկ աղոթք՝
Տե՛ր իմ, չթողնես / անգամ հայացքով / սահմանը հատել...

ՏԱԹԵՎԻԿ ՍՈՂՈՍՈՆՅԱՆ

Մեր սերը բաժանումների / հաջորդականություն է.
Եվ մի օր մեր բոլոր ցանկացած / գիշերները կհավաքվեն
ու կպայթեն բողբոջի պես, / և ծաղկի փայլից կկուրանա /
արևն անգամ...

ՏԱԹԵՎԻԿ ՍՈՂՈՍՈՆՅԱՆ

ԵՍ ՈՉ ԹԵ ԱՂՋԻԿ ԵՄ

Ես ոչ թե աղջիկ եմ, / այլ խելագար թռչնակ:
Ինձ ոչ թե դու ես քո ձեռքերով շոյում, / այլ անգղն իր
մագիլներով:
Դեմքիս աչքեր չկան, / դրանք պարզապես կոցահարված
օրաթերթեր են:
Ես ոչ թե երգում եմ, / այլ փետուրներս հատ-հատ շաղ են
տալիս:

ԱՆԱԴԻՏ ՔՈՉԱՐՅԱՆ

ԱՐՑԱԽ, ՄԵՆՔ ԴԵՌ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՈՒ ԵՆՔ...

Ասացուածք ծառ տնկելու առթիւ

Տեր, օրհնէ՛ ծառն այս մատղաշ: Ես կը տնկեմ զայն ահա Փխրուն եւ սեւ հողին մէջ ուր պապերքս կը պառկին. ես՝ անոնց թօռը հսկայ, այս հողին տէրն եմ կրկին, Ո՛ր արեւուն տակ կածիմ՝ անունն իրենց շուրթիս վրայ...

Պիտի բանայ ծառն այս մեծ իր բազուկներն ու հոգին, Գրկած իր մեջ պապերուս արեւոտ շունչը անմահ. Տէ՛ր, միսմինակ, նազելի, այս ծառն աղօթք մը ըլլայ Ո՛ր փաթթուիլ իր մարմնոյն զան սիրողները գիւղին...

Երկաթագիր պատմութիւն այս մըլտերիմ հողերուն Աջբիս արցունք կը բերէ... Փառք ու մեռել շատ ունի Երկիրն իմ հին, ալեւոր՝ որուն ես թօռն եմ վայրի, Խոկուններով բեղմնաւոր, երազներով օրորուն...

...ՄԵՆԵԼՆԵՐՈՒՄ ԻԲՐԵՒ ԽԱՁ՝ ԵՍ ԱՅՍ ԾԱՌԸ ՏՆԿԵՑԻ...

1924

Լեւոն -Զավեն Սյուրմեյան

Ահա և Արցախում ենք: Նայում եմ չորս կողմս ու չեմ կշտանում: Երբեք չէի մտածի, որ այս ամենը տեսնելիս այսքան հպարտ կլինեմ, այսքան հարազատ կզգամ ինձ այս հողին. կարծես այստեղ եմ ծնվել ու մեծացել: Երբեմն-երբեմն մտքումս զրուցում եմ մեր հերոս ազատամարտիկների հետ, և բոլորը միաձայն մի հարց են տալիս. «Մի՞թե չարժեր զոհվել այս հողի համար»: Ու ես իբրև պատասխան մտքումս ասում եմ. «Իհարկե՛ն, արժեր»: Այս ամենը ես առաջ էլ էի զգացել, բայց ոչ այս խորությամբ: Այժմ ես ինձ Արցախի տերն ու պաշտպանն եմ համարում: Երևի այս հողը ուժ ու զորություն է տալիս իր ամեն մի զավակին, ով ոտք է դնում այնտեղ:

Ծովինար Ստեփանյան

«Վարդանանք» երկամսաթերթ
Հիմնադիր հրատարակիչ ԵՊՀ
«Վարդանանք» ՌՀԴԱ

Գլխավոր խմբագիր՝
Արփի Խաչատրյան
Դիզայնը և համ. ձևավորումը՝
Արշակ Ծառուկյանի
Սրբագրիչ՝ Արփի Խաչատրյան
<http://vardananq.do.am>
Էլ.փոստ՝ vardananq@gmail.com
Տպաքանակը՝ 99
Ծավալը 1.5 տպ.մամուլ:
Տպագրության եղանակը օֆսեթ:
Տպագրված է «Անտարես» Մեդիա
Հոլդինգի տպարանում:

